

Digitalne platforme za posudbu e-knjiga u Hrvatskoj

Živko, Tijana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:960382>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2019./2020.

Tijana Živko

**Digitalne platforme za posudbu e-knjiga u Hrvatskoj:
osvrt na iBiblos**

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Sonja Špiranec

Zagreb, prosinac 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

_____Tijana Živko_____

(potpis)

*Zahvaljujem svojoj mentorici prof. dr. sc. Sonji Špiranec, kolegicama i kolegama u
Gradskoj knjižnici i čitaonici Pula te svojoj obitelji na svoj pruženoj podršci.*

Sadržaj

Sadržaj	ii
1. Uvod.....	1
2. Počeci razvoja e-knjige.....	3
2.1. Digitalizacija tiskanih djela kao početak razvoja e-knjige	3
2.1.1. Projekt Gutenberg	3
2.1.2. netLibrary.com.....	4
3. Teorijska polazišta.....	6
3.1. Određenje pojma <i>e-knjiga</i>	6
3.2. Prednosti i nedostaci e-knjige	7
3.2.1. Prednosti.....	7
3.2.2. Nedostaci.....	8
3.3. Vrednovanje e-knjiga	9
3.4. E-posudba i načini e-posudbe.....	10
4. E-knjiga u knjižnicama	12
4.1. Pitanje autorskog prava	12
4.2. Nakladnici i knjižnice – poslovanje i nabava e-knjige	13
4.2.1. E-knjiga u nakladničkoj industriji - nakladničko poimanje e-knjige.....	17
4.2.2. Krađa e-knjiga i upravljanje vlasničkim pravima (Digital Rights Management, DRM).....	18
4.2.3. Pravo na e-čitanje	20
5. Digitalne platforme za kupnju i posudbu e-knjiga u Hrvatskoj izvan knjižnica.....	22
5.1. Besplatne elektroničke knjige (BEK).....	22
5.2. TookBook	23
5.3. Bulaja naklada.....	25
5.4. Digitalne knjige.....	26

5.5.	Eknjiga.hr.....	28
5.6.	book & zbook.....	29
6.	Digitalne platforme za posudbu e-knjiga u Hrvatskoj u knjižnicama	31
6.1.	iBiblos	32
6.1.1.	Nabava i nakladništvo.....	34
6.1.2.	Aktivacija korisničkog računa i načini posudbe e-knjige	35
6.1.3.	Tehnički uvjeti i uređaji.....	36
6.1.4.	Prednosti i nedostaci platforme	37
6.1.5.	iBiblos u doba pandemije COVID-19	38
6.2.	Talijanska digitalna knjižnica u Istri - Biblioteca digitale italiana in Istria	39
6.2.1.	Raznolika ponuda sadržaja	40
6.2.2.	Nabava i nakladništvo.....	41
6.2.3.	Način posudbe e-knjiga	42
6.2.4.	Prednosti i nedostaci platforme	42
6.3.	Zaki Book.....	45
7.	Istraživanje - iBiblos - korištenje digitalne platforme za posudbu e-knjiga.....	46
7.1.	Cilj istraživanja	46
7.2.	Hipoteze istraživanja.....	46
7.3.	Ciljna grupa	46
7.4.	Metodologija	46
7.5.	Metode i sudionici ankete	47
7.6.	Rezultati istraživanja	48
7.6.1.	Opća pitanja	48
7.6.2.	Drugi dio - korištenje iBiblosa	50
7.7.	Rasprava	64
8.	Zaključak.....	67
9.	Literatura.....	68

9.1. Tiskani izvori.....	68
9.2. Internetski izvori	69
10. Prilozi	71
10.1. Anketa	71
10.2. Popis grafikona	75
Sažetak.....	76
Summary	77

1. Uvod

Slika knjižnice kao ustanove koja čuva uglavnom tiskane knjige mijenja se uvođenjem novih medija. Elektronička knjiga svakako je novi oblik knjige čiji je razvitak omogućio razvoj tehnologije. Elektronička knjiga važan je izum koji omogućuje brz protok informacija, ekonomičan oblik pohrane i raspačavanja. Uz današnji brzi razvoj tehnologije, ali i elektronske generacije, mijenja se i način čitanja i posuđivanja knjiga. Danas nije dovoljna tiskana knjiga – e-knjiga zahtijeva za sobom i e-posudbu. S obzirom na mali postotak e-knjiga u odnosu na cjelokupno izdavaštvo, možemo reći da je razvijanje ovih usluga u začecima, pogotovo što se tiče e-knjige u knjižnicama u Hrvatskoj.

U prvome dijelu ovoga rada osvrnut ćemo se na početke razvoja e-knjige. Definirat ćemo digitalizaciju kao početak razvoja e-knjige i navesti dva najvažnija projekta u razvoju digitalizacije – projekt Gutenberg i netLibrary.

Dalje ćemo se u radu osvrnuti na teorijska polazišta o elektroničkoj knjizi. Definirat ćemo elektroničku knjigu, navesti njezine prednosti i nedostatke te na koji se način mogu vrednovati e-knjige. Bitno je spomenuti i e-posudbu i načine e-posudbe kao i odnos između knjižnica i nakladnika koji posluju s e-knjigom. Na kraju teorijskog dijela rada dolazimo do poglavlja u kojem ćemo govoriti o e-knjizi u knjižnicama, pitanju autorskog prava, poslovanju i nabavi e-knjiga te upravljanju vlasničkim pravima.

U Hrvatskoj postoji ponuda e-knjiga izvan knjižnica – to su platforme na kojima se e-knjige mogu kupiti, ali i posuditi. Navest ćemo aktualne platforme koje posluju e-knjigom u Hrvatskoj te ih ukratko opisati.

Knjižnice polako uvode uslugu posudbe e-knjiga te ćemo u radu obraditi nekoliko digitalnih platformi za posudbu e-knjiga – iBiblos, MLOL i ZaKi Book. koje djeluju isključivo u sustavu narodnih knjižnica i zajedničko im je upravo to da korisnik mora biti članom knjižnice da bi se mogao koristiti platformom za posudbu e-knjiga.

Na kraju dolazimo do istraživačkog dijela rada. Istraživanje je provedeno nad aktivnim korisnicima digitalne platforme za posudbu e-knjiga iBiblos u Gradskoj knjižnici i čitaonici Pula. Cilj istraživanja bio je steći sliku o tome koliko se aktivni korisnici koriste platformom, koju literaturu najviše čitaju, ali i s kojim su se poteškoćama susreli prilikom aktivacije korisničkog računa ili aplikacije/programa za čitanje e-knjiga. Zatim željelo se saznati koje su po njima prednosti i nedostaci iBblosa, koliko često uopće koriste platformu i je li im ona zamijenila tiskanu knjigu.

2. Počeci razvoja e-knjige

2.1. Digitalizacija tiskanih djela kao početak razvoja e-knjige

Digitalizacija je postupak konverzije podataka u digitalni format namijenjen računalnoj obradi i predstavlja oblik umnožavanja, a izvodi se na dva načina. Prvi je konverzija tiskane građe u ASCII kodu, a naziva se samo digitalizacija (*digitising* ili *digitisation*). Drugi je način skeniranje slike izvornog tiskanog dokumenta tako da izgleda kao izvornik, a obično se naziva elektroničko umnožavanje (*electrocopying*). Oba načina digitalizacije predstavljaju umnožavanje ili reproduciranje djela na koje autor ili nositelj prava ima isključivo pravo.¹

Digitalizacijom tiskanih djela veliki je broj tekstova postao dostupan i lako pretraživ. Povećala se dostupnost djelima koja su javno dobro, a knjižnice na taj način povećavaju dostupnost informacijama. Isto tako, digitalizacija može omogućiti dostupnost rasprodanim izdanjima, a zahvalan je način objavljivanja opsežnih izdanja kao što su rječnici, enciklopedije, leksikoni i sl.

Začecima digitalizacije tiskanih djela smatraju se projekt *Gutenberg* i *netLibrary.com* koji su nastali u razmaku od 28 godina i predstavljaju dva pristupa digitalizaciji tiskanih knjiga.²

2.1.1. Projekt Gutenberg

Michael Hart 1971. pokrenuo je projekt *Gutenberg*³ u osnovnom načelu da digitalni medij i Internet pružaju neograničenu moć raspačavanja teksta.⁴ Digitalizirao je naslove nezaštićene autorskim pravom, odnosno na dobrovoljnoj osnovi. U to je vrijeme bio prva stranica na Internetu koja je donosila informacije. Živković iznosi podatak kako projekt Gutenberg od 2000. godine nudi na Internetu više od 2000

¹ Horvat, A.; Živković, D.. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb . Hrvatska sveučilišna naklada, 2009., str. 93.

² Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001., str. 93.

³ Project Gutenberg. Main Page. <http://www.gutenberg.org/>. Pristupljeno: 8.9.2020.

⁴ Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001., str. 93.

tekstova koji nisu zaštićeni autorskim pravom – sve od Američke deklaracije o nezavisnosti do Tarzana.⁵ Danas je na platformi aktivno preko 60 000 e-knjiga koje se mogu preuzeti, čitati online ili na e-čitaču, a ta brojka redovito raste. Osim online knjiga, nudi i velik broj naslova zapisanih na materijalnim medijima, CD-ROM-u i DVD-u.⁶

Spomenimo da je Michael Hart također pokretač svjetskog sajma elektroničke knjige pod nazivom *World ebookfair.org*⁷. Sajam je pokrenut 2005. godine, na način da se udružilo više od 100 digitalnih knjižnica besplatno ponudivši svoje naslove. Neke od njih su: *The Internet Archive*, *World Public Library*, *Wattpad*, *Gutenberg Project*, *International Music Score Library Project*.⁸

2.1.2. netLibrary.com

Projekt *netLibrary.com* pokrenula je skupina poduzetnika iz Kolorada 1999. godine s ciljem da se tiskana informacija učini dostupnom na Internetu. Za razliku od projekta *Gutenberg*, *netLibrary* digitalizira naslove zaštićene autorskim pravom na način da se našlo rješenje za poslovanje elektroničkom knjigom i osigurala se autorima zaštita. Živković iznosi podatak da je već u srpnju 1999. godine (projekt je pokrenut u ožujku) *netLibrary* sklopio ugovore s više od 60 nakladnika te su tako u to vrijeme imali 200 mrežnih knjiga zaštićenih autorskim pravom i 1500 nezaštićenih autorskim pravom, a 2000. godine zbirka je sadržavala 10 000 digitaliziranih knjiga zaštićenih autorskim pravom i 3000 naslova nezaštićenih autorskim pravom.⁹

NetLibrary također je razvio posudbu elektroničkih knjiga po uzoru na posudbu tiskanih knjiga i tako stvara virtualnu knjižnicu. Korisnici mogu knjigu čitati na mreži, posuditi je, ali i predbilježiti se ako je već posuđena. Istovremeno se mogu posuditi tri knjige, posudba traje osam sati dok je za referentnu literaturu ograničenje na dva sata. Po isteku vremena knjige se automatski vraćaju u fond. Osim posudbe, program omogućuje i kupovinu elektroničkih i tiskanih knjiga.

⁵ Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001., str. 93.

⁶ Sudarević, A. Elektronička knjiga i marketing elektroničkog nakladništva Hrvatskoj. // Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema. 1/2 (2018), str. 79.

⁷ <http://www.worldebookfair.org/>. Pristupljeno: 4.9.2020.

⁸ Živković, D. Elektronička knjiga : knjiga između prošlosti i budućnosti. // Knjižničar/Knjižničarka : e-časopis Knjižničarskog društva Rijeka. 3, 3(2012), str. 11. URL: <https://hrcak.srce.hr/233322>.

⁹ Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001., str. 94.

Valja spomenuti i 2001. godinu kada je za elektroničku knjigu uspostavljena posebna nagrada na Sajmu knjige u Frankfurtu – najvećem svjetskom sajmu knjige. Tada je zaklada *The International eBook Award Foundation* (leBAF) dodijelila prvi put nagrade u čak osam kategorija za najbolja postignuća u objavljivanju e-knjige. Taj iznos primio je Steven Levy, *Crypto: How the Code Rebels Beat the Government* (Penguin Putnam Publishing) za najbolje djelo koje nije književno i Amitav Ghosh, *The Glass Palace* (Random House Publishing) za najbolje književno djelo.¹⁰

¹⁰ Živković, D. Elektronička knjiga : knjiga između prošlosti i budućnosti. // Knjižničar/Knjižničarka : e-časopis Knjižničarskog društva Rijeka. 3, 3(2012), str. 9. URL: <https://hrcak.srce.hr/233322>.

3. Teorijska polazišta

3.1. Određenje pojma e-knjiga

Možemo se prisjetiti da je UNESCO 1972. dao službenu definicije knjige koja kaže da je ona *neperiodična publikacija koja bez korica ima najmanje 49 stranica, a objavljena je u određenoj zemlji dostupna javnosti*.¹¹ Vremenom tehnologija raste i pojavljuju se različiti mediji na koje je moguće čitati i spremati sadržaj knjige. Knjiga se ne pojavljuje više samo u materijalnom (tiskanom) obliku, već i u onom elektroničkom. Prema ISBD(ER)-u, elektronička građa je *građa namijenjena uporabi uz pomoć računala, a uključuje građu koja zahtijeva uporabu vanjskih uređaja računala, kao i jedinice koje se mogu koristiti na interaktivan način*.¹²

Što se tiče definicije elektroničke knjige, iščitavajući literaturu nailazimo na različite definicije. Svakako je najopsežniju definiciju e-knjige dala Daniela Živković koja kaže da je elektronička knjiga *jedna ili više datoteka omeđenog sadržaja, koje su dostupne javnosti na mreži (kao mrežna knjiga) ili u materijalnom obliku (na CD-ROM-u, disketi)*.¹³ U ovoj se definiciji ne spominju uređaji kao što su računalo, prijenosno računalo, tablet, pametni telefon, e-čitač što je razumljivo budući da je knjiga izdana 2001. godine. Ti uređaji svakako mijenjaju značenje tradicionalne knjige, ali i tradicionalne knjižnice kao mjesto čuvanja i korištenja knjiga. Prema *Rječniku za knjižničnu i informacijsku znanost*, e-knjiga je digitalna verzija tradicionalne tiskane knjige osmišljena i dizajnirana tako da se može čitati na računalu ili elektroničkom čitaču.¹⁴

Elektronička knjiga uz tekst može donijeti sliku i zvuk kao i veze sa srodnim mrežnim stranicama te program za izmjene i dopune. Treba biti označena vlastitim međunarodnim standardnim knjižnim brojem ISBN, bilo da je on jedina

¹¹ Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001., str. 21.

¹² ISBD(ER) : međunarodni standardni bibliografski opis elektroničke građe. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2001., str. 11.

¹³ Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001., str. 49.

¹⁴ Reitz, Joan. Electronic book. // Online Dictionary for Library and Information Science. Online Dictionary for Library and Information Science. Libraries Unlimited, 2004. URL: https://products.abc-clio.com/ODLIS/odlis_e.aspx. Pristupljeno: 26.9.2020.

identifikacijska oznaka ili tek sastavni dio oznaka DOI i URN specifičnih za elektroničku građu. Može biti dostupna u raznim formatima, a preporuka je da se svaki format knjige označi vlastitim brojem ISBN. E-knjigu može se čitati na zaslonu računala, no može se ispisati na pisač ili dati tiskati na zahtjev na najbližem stroju za digitalni tisak. Ona može biti interaktivna dopuštajući izmjene i dopune čitatelja.¹⁵

3.2. Prednosti i nedostaci e-knjige

3.2.1. Prednosti

Svakako najveća prednost e-knjige jest njezina dostupnost 24 sata na dan bez obzira na mjesto na kojem se korisnik nalazi. One su dostupne na posebnim mrežnim stranicama elektroničkih nakladnika te elektroničkih knjižara i knjižnica. Većinom ih kupujemo, no možemo ih i besplatno skinuti s interneta.¹⁶ Jedna od prednosti jest i brža dostupnost e-knjige – možemo je gotovo u trenutku dobiti na svom uređaju, za razliku od tiskane knjige koju treba čekati i po nekoliko dana.

Memorija je ono što je najzahvalnije kod e-knjiga, a knjižnice se svakodnevno s time susreću – s nedostatkom prostora na policama i spremištima. Pojavom e-knjige moguće je spremiti veliki broj sadržaja na jedan uređaj, što je vrlo ekonomično i zahvalno. E-knjige jako su zahvalne za osobe s posebnim potrebama. Naime, e-knjigama često se nalazi multimedijски sadržaj, hiperveze i interaktivni rad pa ukoliko imaju npr. ugrađenu sintezu govora mogu biti uporabljive za slijepu i slabovidnu osobu.¹⁷

Zatim, e-knjige pružaju mogućnost pretraživanja po ključnim riječima i Booleovim operatorima što je vrlo zahvalno za učenje stranih jezika i proučavanje stručne literature. Što se tiče tehničkih prednosti, svakako valja istaknuti prilagodbu veličine slova na zaslonu, boju i osvjetljenje pozadine. Budući da cijeli zaslon lako obuhvatimo samo jednim pogledom, nije potrebno tekst slijediti pogledom. E-knjige

¹⁵ Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001., str. 49.

¹⁶ Keča, M. E-knjiga – najnoviji oblik knjige. // Knjižničar/Knjižničarka. 3, 3(2010.), str. 19.

¹⁷ Isto.

se mogu čitati na slabom svjetlu, pa i u totalnom mraku. U e-knjigama se isto tako, kao kod klasičnih knjiga, lako podcrtava, stavljaju oznake ili zapisuju bilješke. Prednost e-knjiga je u tome što se kasnije bilješke izbrišu ili se zapišu nove.¹⁸

Zaključno, e-knjiga se ne može fizički oštetiti (npr. strgati list), uzdržavanje je jeftinije (nije potrebno ponovno uvezivanje), ne može se dogoditi da naletimo na zamašćene i oštećene stranice. Moguće je stvarati i virtualnu knjižnicu, ovisno o memoriji uređaja, a s ekološke strane ne troši se tinta i papir prilikom ispisa knjige.

3.2.2. Nedostaci

Iako je e-knjiga puna prednosti, postoje i neki nedostaci. Uvjet za uporabu e-knjige je informacijska pismenost¹⁹, odnosno korisnik mora biti sposoban koristiti različite vrste tehnologije – Internet, računalo i slične uređaje. Svakako je i nedostatak to što se ljudsko oko brže umara čitajući na ekranu nego čitajući tiskanu knjigu. Uređaji za čitanje e-knjiga nisu jeftini, a cijena e-knjige slična je cijeni tiskane knjige.

Kao veliki nedostatak e-knjige navodi se nejedinstvenost standarda za strojnu i programsku opremu, tj. nekompatibilnost hardvera i softvera, a svaki proizvođač nudi svoje rješenje.²⁰ Mnogi nakladnici funkcioniraju na način da pomno biraju naslove koje će objaviti u e-izdanju što dovodi do ograničene zastupljenosti tema i naslova na tržištu knjige.

¹⁸ Keča, M. E-knjiga – najnoviji oblik knjige. // Knjižničar/Knjižničarka. 3, 3(2010.), str., str. 20.

¹⁹ Sposobnost prepoznavanja informacijske potrebe, pronalaženje, vrednovanje, primjenu i kreiranje informacija u kulturnom i društvenom kontekstu. Informacijska pismenost kao ključ uspješnog pristupa informacijama uključuje učenje, kritičko mišljenje i vještine interpretacije u svrhu profesionalnog rasta, ali i osnaživanja pojedinca i zajednice.

Stričević, I. Pismenosti 21.stoljeća: Učenje i poučavanje u informacijskom okruženju.// Zrno 22, 97-98(2011), str.3-4 www.ffzg.unizg.hr/.../Stricevic,%20I.%20%20Pismenosti%2021.stoljeca%20Ucenje

²⁰ Keča, M. E-knjiga – najnoviji oblik knjige. // Knjižničar/Knjižničarka. 3, 3(2010.), str. 22.

3.3. Vrednovanje e-knjiga

Kornelija Petr Balog u svome *radu Izazovi organizacije, korištenja i vrednovanja elektroničkih knjiga u knjižničnim zbirkama* iscrpno govori na koji se način mogu vrednovati elektroničke knjige.²¹ Naime, međunarodna norma za knjižničnu statistiku ISO 2789 predlaže kvantitativne podatke, a za elektroničke knjige mogu se prikupljati podaci o uporabi poput broja preuzimanja sadržaja, broja pristupa sadržaju, broja odbijenih pristupa i sl.²² Osim ovih pokazatelja, Petr Balog navodi i sljedeće pokazatelje za vrednovanje elektroničkih knjiga: broj korištenih naslova, trošak jedne posudbe (*cost per use*), trošak po naslovu, starost korištenja e-knjiga.²³

- Broj korištenih naslova – smatra se vrlo korisnom metrikom ako se želi naglasiti stupanj korištenja elektroničkih naslova u odnosu na papirnate naslove. Mnoge se knjige u papirnatom okruženju nikada ne posude, a kod elektroničkih knjiga to je puno rjeđe.
- Trošak po posudbi – smatra se također korisnom metrikom. Cijena jedne elektroničke knjige podijeli se s brojem posudbi te knjige tijekom određenog vremenskog razdoblja te se dobije trošak po posudbi.
- Trošak po naslovu – donekle korisna metrika. Ukupni troškovi zbirke elektroničkih knjiga podijele se s brojem onih knjiga koje su se u gledanom razdoblju koristile. Tijekom vremena očekuje se opadanje troškova.
- Starost korištenih knjiga – istraživanja su pokazala da se ponešto starije elektroničke knjige koriste gotovo jednako često kao i noviji naslovi. Smatra se da elektroničke knjige duže zadržavaju svoju vrijednost u odnosu na papirnate naslove.²⁴

Elektroničke su knjige relativno nova vrsta građe za knjižnice i još se uvijek traga za ustaljenim mjerama i pokazateljima uspješnosti kojima bi se vrednovala zbirka. Ipak, možemo zaključiti kako je stupanj korištenosti zbirke elektroničkih knjiga mjerilo od kojeg će se svakako započeti vrednovanje.

²¹ Petr Balog, K. *Izazovi organizacije, korištenja i vrednovanja elektroničkih knjiga u knjižničnim zbirkama. // Knjiga i književnost na novim medijima /* uredili Elli Pecotić, Snježana Buczkowska, Katarina Krolo Žužul. Split : Gradska knjižnica Marka Marulića Split, 2011.

²² Isto., str. 47.

²³ Isto., str. 48.

²⁴ Isto.

3.4. E-posudba i načini e-posudbe

Horvat i Živković u knjizi *Između i javnosti i privatnosti: knjižnice o vremenu e-knjige* raspravljaju o pojmu e-posudbe i kažu kako se taj pojam bitno razlikuje u pravnom smislu od posudbe tiskanih i ostalih materijalnih oblika knjige i ostale građe te postavljaju pitanje radi li se uopće o posudbi.²⁵ Reći će kako e-posudba nije oblik distribucije uređen pravom autora na distribuciju svoga djela, nego je to vrsta e-usluge. Definišu je kao pružanje dostupnosti nekom digitalnom djelu ili objektu na ograničeno vrijeme radi ostvarivanja izravne ili neizravne komercijalne koristi.²⁶

Autorice će dalje u ranije navedenoj knjizi iznijeti dva načina e-posudbe:

1. Korisnik ima pravo pristupa djelu na određeno vrijeme, a nakon isteka tog vremena pristup je onemogućen,
2. Korisnik preuzme djelo na svoje računalo, no datoteka prestaje biti dostupna nakon isteka određenog vremena.²⁷

Postupci počivaju isključivo na pravu autora na priopćavanje svoga djela javnosti kojim djelo postaje dostupno korisniku knjižnice. Ono se ne iscrpljuje prvim odobrenjem priopćavanja, kao što je to slučaj s pravom autora na distribuciju svoga djela pa je odobrenje autora potrebno u svakom novom slučaju pristupanja djelu na načine koji su karakteristični za e-posudbu.²⁸ Navedeno svakako predstavlja problem za uspješno provođenje e-posudbe pa autorice dalje obrazlažu mogućnosti kako bi se e-posudba mogla nesmetano provoditi u knjižnicama.

²⁵ Horvat, A.; Živković, D. *Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012., str. 128.

²⁶ Isto.

²⁷ Isto., str. 128 – 129.

²⁸ Isto., str. 129.

Predlažu da se za knjižnice, za potrebe e-posudbe, uvede ograničenje isključivoga prava autora na priopćavanje javnosti. Da bi se u pojedini nacionalni zakon uvelo ili ograničenje ili izuzetak od zaštite koji će omogućiti slobodno korištenje zaštićenoga djela potrebno je ispuniti tri pretpostavke:

1. Da se radi o posebnom slučaju korištenja, koji ne može biti pravilo,
2. Da takvo korištenje nije u suprotnosti s redovitim korištenjem djela, što znači da autor ne smije biti zakinut za znatni dio naknade koju bi inače mogao dobiti, i
3. Da takvo korištenje neopravdano ne šteti zakonitim interesima autora.²⁹

Kao moguće rješenje problema e-posudbe i prava autora i njihova ograničenja mogu se urediti licencijskim ugovorima ako to nije u sukobu s važećim nacionalnim zakonom o autorskom i srodnim pravima jer se pristupom elektroničkoj građi pravo autora ne iscrpljuje u potpunosti - što se spominje u *Direktivi o harmonizaciji nekih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informacijskom društvu*.³⁰ Dakle, rješenje je licencija s autorima ili nositeljima prava za e-posudbu

S druge strane, razmatraju se i posljedice takva položaja knjižnica koje pokazuju paradoksalnu situaciju u vremenu kada se internetom može mnogo toga dijeliti na sve veći broj načina. Knjižnica na taj način više nije ustanova koja slobodno odlučuje o izgradnji fonda i uvjetima korištenja zato što autori i nositelji prava zapravo odlučuju hoće li sklopiti licenciju za svoju e-knjigu i dopustiti knjižnicama da je posuđuju pod određenim uvjetima, a neki nakladnici nerado nude svoje e-knjige knjižnicama.³¹

²⁹ Horvat, A.; Živković, D. Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012., str. 129.

³⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32001L0029>. Pristupljeno: 4.9.2020.

³¹ Horvat, A.; Živković, D. Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012., str. 130.

4. E-knjiga u knjižnicama

Uvođenje e-knjiga u knjižnične zbirke može postati privlačna nova usluga koja može pripomoći knjižnicama da podignu razinu zadovoljstva korisnika, a nekim knjižnicama (primjerice narodnim) može pomoći i da privuku nove skupine korisnika (od korisnika s nekim oblikom invaliditeta do onih mlađih, do tada nezainteresiranih za knjižnice i okrenutih u potpunosti novim tehnologijama).³²

4.1. Pitanje autorskog prava

Iako je e-knjiga zaista zahvalan i izvanredan izum, postoje nedoumice kako postupati s njom, a tiču se autorskog prava. Godine 1993. u Luksemburgu je organiziran sastanak o autorskom pravu i pružanju elektroničkih usluga te je nakon tog sastanka 1994. godine osnovano tijelo *European Copyright User Platform (ECUP I)* putem kojeg bi EBLIDA upoznavala knjižničare i informacijske stručnjake s autorskim pravima. U sklopu programa ECUP I održano je petnaest seminara kako bi se knjižničare i informacijske stručnjake upoznalo s važnošću autorskog prava.

Kada knjižnice kupuju tiskanu građu, one postaju njihovo vlasništvo na neodređeno vrijeme. Kod kupovine e-knjiga knjižnica kupuje pristup građi na određeno vrijeme i najčešće putem dozvole – licencije.³³ Živković navodi kako su knjižničari godinama u svojim raspravama isticali da se izuzeci od autorskog prava, koji vrijede za tiskanu građu, trebaju odnositi i na elektroničku građu. Uporabu elektroničke građe počelo se regulirati ugovorom što je ponovno dovelo u prvi plan mogućnost izuzeća autorskog prava. Knjižnice pri sklapanju ugovora svakako trebaju na umu imati činjenicu da se dozvolom mogu ukinuti izuzeci od autorskog prava. Knjižnicama je naravno potrebna građa da bi ispunile svoju funkciju, a nakladnik s druge strane ima određeni monopol.

³² Petr Balog K, Feldvari K. Nabava elektroničkih knjiga u knjižnicama : s posebnim naglaskom na upravljanje vlasničkim pravima. Vjesnik bibliotekara Hrvatske.56(1-2), str. 82. Dostupno na:

<https://hrcak.srce.hr/115101>

³³ Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb . Multigraf, 2001., str. 85 –86.

Živković dalje ističe vrlo bitnu razliku između tiskane i elektroničke knjige – za izdavanje tiskane knjige ključno je pravo umnažanja i pravo raspačavanja, a za elektroničku knjigu temeljno je pravo pristupa.³⁴ Također se za mrežnu građu preporučuje nabava dozvole od nakladnika. Iako nakladnici smatraju da knjižnicama ne bi smjela biti dana mogućnost umnožavanja elektroničkih tekstova za svoje potrebe bez naknade, većina sudionika u sektoru knjige zastupa gledište da bi između nakladnika i knjižnica trebao postojati dogovor o korištenju takve građe.³⁵

Autorica navodi kako je važno razvijati svijest o potrebi poštivanja autorskih prava te je za nesmetan razvoj e-knjige važno da Ugovor predviđa sankcije protiv onih koji oštete njezinu tehničku zaštitu te protiv onih koji neovlašteno brišu i mijenjaju elektroničke informacije kao što su podaci o autoru, nakladniku ili naslov.³⁶

Valja istaknuti još jednom kako je upravo pravo pristupa jedno od temeljnih prava nakladničkog ugovora u poslovanju elektroničkom knjigom.

4.2. Nakladnici i knjižnice – poslovanje i nabava e-knjige

Nakladnicima je u poslovanju s e-knjigom krajnji cilj da se e-knjiga proda, dok je knjižnicama cilj posudba e-knjige korisnicima. Potrebno je pronaći kompromis u takvu poslovanju, što nije uvijek jednostavno. Za nabavu elektroničke građe karakterističan je licencijski model nabave koji se temelji na licencijskom ugovoru.

Odbor za autorsko pravo i druga pravna pitanja (CLM) IFLA-e 2001. godine objavljuje Načela licenciranja u kojima se nalaže za licenciranje. Poželjno je da se knjižnice udružuju u konzorcije. Proizvodnja e-građe vrlo je skupa i zato je nakladnici uglavnom daju na korištenje tako da knjižnica pribavlja pravo pristupa građi, a rjeđe sam elektronički primjerak izdanja.

Živković navodi čimbenike koji na različite načine određuju poslovne modele ponude e-knjiga, a to su: vrsta licencije, cijena, sadržaj djela, oblici korištenja i broj pristupa koje knjižnica treba osigurati. Važnu ulogu pri odabiru samog modela ima i

³⁴ Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb . Multigraf, 2001., str. 90.

³⁵ Isto.

³⁶ Isto, str. 91.

mogućnost konzorcijske nabave.³⁷ Davatelj licencije može biti nakladnik ili proizvođač elektroničke publikacije. Postoji mogućnost da posrednici, zapravo trgovci, plasiraju na tržištu elektronička izdanja raznih nakladnika te su poznati pod nazivima – agregator, vendor, agent i sl. pa su onda oni davatelji licencija. Stjecatelj licencije je knjižnica. To su dva nezavisna partnera koja predlažu sadržaj ugovora, a nisu u ravnopravnom položaju. Poslovanje ovisi o ponudi e-knjiga na tržištu, ali i o nizu poslovnih modela koje su uglavnom uspostavili nakladnici i trgovci knjigom. Također, tu je i model nabave koji se temelji na cijeni. Razlikujemo cijenu za zbirku naslova koju određuje nakladnik od cijene za pojedinačni naslov koji se nabavlja posredstvom trgovca. Cijena se tada može platiti jednokratno za određeni sadržaj ili se može imati pretplata za pristup u određenom razdoblju.³⁸

Posudba e-knjige znači preuzimanje sadržaja na određeno vrijeme i tehnički je ograničena. Da bi se e-knjiga mogla koristiti, nakladnici trebaju osigurati priređivanje, računalno adresiranje i arhiviranje sadržaja. Priređivanje sadržaja ovisi o nakladniku, a uvjetovano je i vrstom djela, zatim slijedi povezivanje putem URL-a ili DOI-a i adresiranje na razini djela ili poglavlja te pretraživanje cjelovitog sadržaja publikacije. Arhiviranje naslova koje je knjižnica nabavila posao je nakladnika odnosno distributera, a to uključuje dokumentiranje i arhiviranje svakog izdanja i davanje na korištenje najnovijeg izdanja.³⁹ Valja spomenuti i bibliotečni vid poslovnog modela koji, kako navodi Živković, zahtijeva obradu publikacija od nakladnika te uključivanje u ponudu za knjižnice i postupak nabave od knjižnica. Obrada pak znači pridavanje metapodataka e-knjigama, bilo da se oni uključuju u katalog ili su zasebno pretraživi.

Proces nabave e-knjiga je sljedeći: knjižnica pregovara s pojedinom tvrtkom koja nudi e-knjige. Udruživanjem knjižnica u konzorcije postupak nabave se olakšava jer postoje predlošci ugovora, ovisno o potrebama i financijskim mogućnostima knjižnice.⁴⁰ Knjižnice mogu kupiti e-knjige od agregatora, u e-knjižari ili neposredno od nakladnika, a najčešće se nabavljaju ugovorima. Postoji i pretplata kao način nabave e-knjige, a konzorcijski način nabave nudi znatne prednosti za sve sudionike

³⁷ Horvat, A.; Živković, D. Između javnosti i privatnosti. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012., str. 133.

³⁸ Isto.

³⁹ Isto., str. 134.

⁴⁰ Isto.

jer uz povoljnije cijene knjižnice mogu imati pristup informacijskim izvorima koje si inače ne mogu priuštiti, a nakladnici mogu znatno povećati svoje tržište i tako ostvariti veću zaradu.⁴¹

Također se koristi i oblik nabave pod nazivom nabava po želji korisnika – *patron-driven acquisition* (PDA) koju je uveo distributer e-knjiga netLibrary. Definirana je na sljedeći način; *to je nabava po želji korisnika u trenutku kada knjižnica nema željenu jedinicu građe, a karakteristično je da isključuje posredničku ulogu knjižnice i omogućuje kupnju knjige neposredno od nakladnika pa tako ukida potrebu za ikakvom posudbom.*⁴² Dakle, u tom modelu nabave nakladnički sektor koristi knjižnični sustav za ponudu i prodaju svojih tiskanih i elektroničkih izdanja. Knjižničar u suradnji s trgovcima e-knjige i nakladnicima izrađuje profil nabave koji odgovara izgradnji fonda, uključujući kriterije kao što su predmet, cijena i obrazovna razina publikacije. Naslovi e-knjiga koje odgovaraju tom zadanom profilu ponuđene su korisnicima u katalogu knjižnice svojim kataložnim zapisom, a knjigu čiji zapis posjeti određeni broj korisnika knjižnica automatski kupuje.⁴³

Europski ured za knjižnične, informacijske i dokumentacijske usluge (EBLIDA) u svibnju 2012. donio je izjavu *Europske knjižnice i izazovi nakladništva*⁴⁴ u kojoj se osuđuje pojava da o nabavnoj politici knjižnica mogu odlučivati nakladnici te se kao rješenje predlaže sklapanje memoranduma o razumijevanju s Europskom udrugom nakladnika o uspostavi pravičnih licenciranja, ali i revidiranje sustava autorskih prava za e-knjige, e-posudbu i e-sadržaje da bi se knjižnicama omogućilo da nastave pružati svoje usluge.⁴⁵

⁴¹ Horvat, A.; Živković, D. Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012., str. 136.

⁴² Isto., str. 138.

⁴³ Isto.

⁴⁴ <https://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/file/EBLIDA%20-%20Europske%20knjiznice%20i%20izazovi%20e-nakladnistva%20-%20HKD%20web.pdf>.

Pristupljeno: 4.9.2020.

⁴⁵ Horvat, A.; Živković, D. Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012, str. 129.

Živković ističe kako današnji poslovni modeli odražavaju različito viđenje e-knjige: nakladnici i knjižari u e-knjizi vide robu, a knjižničari kulturno dobro na kojem se temelje knjižnične usluge.⁴⁶ Nakladnici su veoma oprezni u prodaji e-knjiga knjižnicama. Nameće se pitanje zašto je tomu tako? Nakladnici se bave prodajom knjiga te su skeptični prema knjižnicama pod pretpostavkom da će tada korisnici posuđivati e-knjige, umjesto da ih kupuju te zato neki nakladnici uopće ne prodaju e-knjige knjižnicama ili im ograničavaju pristup.⁴⁷

Svakako valja spomenuti i tisak na zahtjev (engl. *print-on-demand*), čija definicija glasi: *Tehnika tiskanja i raspačavanja knjige utemeljena na digitalnoj tehnologiji, a omogućuje da se kupcu na zahtjev otisne i dostavi određena e-knjiga s weba tamo gdje i kada zatreba (u jednom ili malom broju primjeraka).*⁴⁸ Tako će se npr. enciklopedije i rječnici čitati na zaslonu koristeći prednosti digitalnog medija kao što su pretraživanje velike količine podataka i povezivanje s drugim mrežnim stranicama, ali elektronički objavljene romane i udžbenike ipak će se čitati otisnute na zahtjev.⁴⁹

Dakle, nakladnici knjižnicama uglavnom iznajmljuju knjige, a iznajmljivanje za razliku od posudbe znači davanje na korištenje izvornika ili primjerka djela u ograničenom razdoblju radi ostvarivanja izravne ili neizravne imovinske ili komercijalne koristi. Knjižnice rijetko postaju vlasnici elektroničkih izdanja koja bi mogla trajno uključiti u svoj fond. Nakladnici u pravilu iznajme knjižnici e-knjigu na određeno vrijeme uz odgovarajuću naknadu, a to se uređuje licencijom jer autor e-knjige treba odobriti iznajmljivanje i ima pravo na primjerenu naknadu za iznajmljivanje. Tako se mijenja način poslovanja knjižnica – e-knjiga uglavnom nije u vlasništvu knjižnica, već nakladnika te je zato korištenje e-knjige vremenski ograničeno.⁵⁰

⁴⁶ Horvat, A.; Živković, D. Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012, str.130.

⁴⁷ Isto., str. 131.

⁴⁸ Živković, D. Elektronička knjiga: knjiga između prošlosti i budućnosti. // Knjižničar/Knjižničarka : e-časopis Knjižničarskog društva Rijeka. 3, 3(2012), str. 11 - 12. URL: <https://hrcak.srce.hr/233322>.

⁴⁹ Isto., str. 12.

⁵⁰ Horvat, A.; Živković, D. Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012, str. 131.

Može se zaključiti da je postupak nabave e-knjige svakako brži jer se e-knjiga odmah isporučuje, a nije joj potrebno osigurati smještaj na polici knjižnice. Zatim manja je vjerojatnost da se e-knjiga izgubi ili ošteti, a e-knjizi može istovremeno pristupiti više korisnika pa ako je cijena pristupa e-knjizi povoljna, može se nabaviti i više građe. Mogu se kupiti i digitalizirana tiskana izdanja koja su rasprodana.

4.2.1. E-knjiga u nakladničkoj industriji - nakladničko poimanje e-knjige

Iščitavajući literaturu koja se tiče nakladničke industrije doznajemo kako su se, prihvaćanjem novih tehnologija vezanih uz digitalno poslovanje, dogodile i ključne promjene u poslovanju nakladnika. Nives Tomašević u knjizi *Kreativna industrija i nakladništvo* navodi kako nakladništvo istodobno i proizvodi i propituje e-knjigu.⁵¹

Knjiga je za potrebe oporezivanja definirana kao usluga, ne kao proizvod, a tretiranja e-knjige kao usluge, a ne kao proizvoda financijski stručnjaci obrazlažu poteškoćom razdvajanja e-knjige od drugih digitalnih sadržaja.⁵²

Tako Međunarodna udruga nakladnika 2013. predlaže poticanje smanjenja PDV-a za knjigu i upozorava na nelogičnosti europske politike prema e-knjizi. Europska federacija nakladnika također se zalaže za smanjenje PDV-a na knjigu, ali pritom naglašava kako je smanjenje PDV-a potrebno primijeniti i na tiskanu i na elektroničku knjigu.⁵³

Visoka stopa poreza na e-knjige i nestandardiziranost knjižnih formata i uređaja za čitanje svakako su prepreka za nakladnike. Tomašević dalje navodi slučaj, odnosno eksperiment autora Stephena Kinga koji je u ožujku 2000. godine svoju novelu *Riding the Bullet* objavio samo u digitalnom formatu i omogućio njezinu prodaju po vrlo niskoj cijeni od 2,5 dolara. U prvih 24 sata preuzeto je čak 400 tisuća digitalnih inačica te novele što je dovelo do optimističnih prognoza za elektroničko nakladništvo. Nakladnici u ubrzo nakon toga počeli konvertirati svoje publikacije u digitalni format i distribuirati ih najvećim internetskim knjižarama (Amazon i Barnes&Noble), međutim uspjeh nije bio velik kako se očekivalo što je dovelo do

⁵¹ Tomašević, N. *Kreativna industrija i nakladništvo*. Zagreb : naklada Ljevak, 2015., str. 118.

⁵² Isto, str. 119 – 120.

⁵³ Isto., str. 120 - 121.

jačanja skepticizma prema elektroničkoj distribuciji sadržaja i elektroničkom poslovanju.⁵⁴

Složit ćemo se da se nakladnik na tržištu e-knjige suočava s nizom izazova oko konverzije sadržaja, formiranja cijene e-knjige, nelegalnog preuzimanja sadržaja, reguliranja autorskih prava za digitalni sadržaj, visine autorskog honorara te odabira platforme na kojoj će se knjiga prodavati jedan od većih problema pri lansiranju e-knjige na tržište predstavlja definiranje njezine cijene koji se javlja zbog očekivanja čitatelja da cijena e-knjige bude niža od tiskane knjige.⁵⁵

Za budućnost e-knjige u Hrvatskoj, reći će Tomašević, važnu ulogu ima i porez na digitalne publikacije. Ulaskom Hrvatske u EU, Hrvatska je uvela PDV na knjige – umjesto dotadašnje nulte stope oporezivanja, za tiskanje knjige određena je stopa od 5 %, a za e-knjige maksimalna porezna stopa od 25 % što dodatno opterećuje nakladnike, a visoka porezna stopa na e-knjige ne stimulira nakladnike za ulazak na tržište e-knjige jer e-knjiga, inače proizvod oslobođen tiskarskih troškova, postaje proizvod opterećen visokom poreznom stopom.⁵⁶ Upravo tu činjenicu nakladnici ističu kao razlog neisplativosti publiciranja elektroničkih knjiga, a kao dodatni razlog zasigurno je i malo tržište.

4.2.2. Krađa e-knjiga i upravljanje vlasničkim pravima (Digital Rights Management, DRM)

Sama digitalizacija dovela je do drugačijeg odnosa mladih generacija prema autorskim djelima. Razvila se tzv. kultura besplatnosti, a posljedica je gubitak poštovanja prema stvaralaštvu.⁵⁷ Tomašević navodi kako se u tom slučaju autore potiče da svjesno odlučuju kako će se njihovo digitalno djelo koristiti putem licencija, kao što je npr. ponuda licencija *Creative Commons*. Razvoj e-knjiga zasigurno

⁵⁴ Tomašević, N. Kreativna industrija i nakladništvo. Zagreb : naklada Ljevak, 2015., str. 126.

⁵⁵ Isto., str. 129.

⁵⁶ Tomašević, N. Kreativna industrija i nakladništvo. Zagreb : naklada Ljevak, 2015., str. 128.

⁵⁷ Živković, D. Elektronička knjiga – neka autorskoppravna pitanja // Vizija i stvarnost : zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu / uredile Daniela Živković i Tatjana Nebesny. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2016. Str. 161.

dovodi do povećanja plagiranja u odnosu na tiskanu knjigu, ali je mogućnost otkrivanja veća.

Nakladnici primjenjuju neke tehničke mjere zaštite kako bi spriječili krađu e-knjiga. Poznato je upravljanje digitalnim pravima (DRM) kako bi se spriječilo neovlašteno učitavanje e-knjiga. DRM (Digital Rights Management) jest tehnologija koja dopušta prikaz digitalnih sadržaja isključivo na uređajima ili pomoću programskih rješenja određene tvrtke, a njome se sprječava ispis ili kopiranje sadržaja s uređaja ili iz softvera.⁵⁸ Potrebna je posebna prijava, a e-knjiga može se čitati samo na registriranim čitačima. Takav način zaštite naziva se tvrdi DRM. DRM je složena tehnika koju je relativno lako ukloniti zato nakladnici pribjegavaju uporabi digitalnog vodenog žiga koji se umetne u tekst knjige kao nevidljivi uzorak te je poznat kao meki DRM.⁵⁹

Možemo ih svrstati u nekoliko širokih kategorija: kriptiranje sadržaja, vezivanje sadržaja za određeni uređaj ili neki oblik označivanja digitalnog sadržaja da se spriječi umnažanje. Kriptiranje podataka najčešći je način zaštite. Kod kriptiranja digitalnog sadržaja, taj sadržaj može čitati samo uređaj koji ima odgovarajući dekoder i „ključ“. Vezano uz kriptiranje sadržaja, vezuje se i pojam tzv. pristupa od povjerenja (*trusted computing*).⁶⁰

Pomagala kojima se definira DRM ne određuju način na koji će se odvijati trgovina na internetu, odnosno pod kojim će uvjetima knjižnice nabavljati elektroničke knjige od nakladnika ili dobavljača. Oni, kao što je već rečeno, omogućuju različite modele suradnje, ovisno o dogovoru između dobavljača i kupca odnosno knjižnice. Zapravo, osnovna premisa DRM-a je da nositelji autorskih/vlasničkih prava trebaju odrediti načine zaštite tih prava.⁶¹

⁵⁸ Velagić, Z. Uvod u nakladništvo. Osijek : Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku ; Odsjek za informacijske znanosti, 2013., str. 93.

⁵⁹ Velagić, Z. Uvod u nakladništvo. Osijek : Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku ; Odsjek za informacijske znanosti, 2013., str. 93.

⁶⁰ Petr Balog K, Feldvari K. Nabava elektroničkih knjiga u knjižnicama : s posebnim naglaskom na upravljanje vlasničkim pravima. Vjesnik bibliotekara Hrvatske.56(1-2), str. 89. Dostupno na:

<https://hrcaj.srce.hr/11510>.

⁶¹ Isto.

4.2.3. Pravo na e-čitanje

Valja napomenuti kako je EBLIDA⁶² 2014. pokrenula kampanju Pravo na e-čitanje⁶³ u kojoj se traži pravo na potpun i slobodan pristup elektroničkim informacijama u knjižnicama za sve građane Europe, odnosno pravo na e-čitanje i ozakonjenje posudbe e-knjiga u knjižnicama.⁶⁴

U vrijeme pokretanja peticije situacija je bila takva da bi se moglo zakonito kupiti e-knjigu online, kupci moraju potpisati licencije o uvjetima korištenja koje imaju i po 10 stranica, potrošačke udruge tuže nakladnike e-knjiga, a nakladnici e-knjiga odbijaju prodati e-knjige knjižnicama što dovodi do neuspjele distribucije e-knjige.

Zalažu se za to da bi knjižnicama trebalo dati zakonito pravo posudbe e-knjiga. Knjižnice jamče slobodan pristup sadržajima, informacijama i kulturi svim europskim građanima. Ali postojeći zakonski okvir sprječava knjižnice da pružaju te osnovne usluge našem društvu u digitalnom dobu, posebice u vezi s pristupom e-knjigama.⁶⁵

Iz EBLIDE navode sljedeće:

- Kada se iscrpi pravo distribucije nakon prve prodaje, knjižnica primjerke objavljenog djela, primjerice knjige, može kupiti od knjižara te ih posuđivati korisnicima knjižnice. Postupci knjižnice nisu u sukobu s pravima autora ili drugih nositelja prava. Zato knjižnica u skladu s vlastitom nabavnom politikom odlučuje koje će knjige kupiti i koristiti za javnu posudbu.
- U svojem tumačenju autorskog prava, nakladnici tvrde da je e-posudba usluga na koju se načelo iscrpljenja prava distribucije ne odnosi. Oni drže da nositelji autorskog i srodnih prava slobodno odlučuju hoće li dopustiti pristup nekom određenom djelu te određuju uvjete tog pristupa. Kad bi prevladalo ovakvo tumačenje, to bi značilo da bi o digitalnim zbirkama u knjižnicama odlučivali prvenstveno nakladnici, a ne sami knjižničari.

⁶² Europski ured za knjižnične, informacijske i dokumentacijske usluge - <http://www.eblida.org/>

⁶³ http://www.eblida.org/News/The-right-to-e-read_hr.pdf. Pristupljeno: 14.10.2020.

⁶⁴ <http://www.kgz.hr/hr/pravo-na-e-citanje/11410>. Pristupljeno: 14.10.2020.

⁶⁵ <http://www.kgz.hr/hr/pravo-na-e-citanje/11410>. Pristupljeno: 14.10.2020.

- To bi bila važna, i po našem mišljenju neprihvatljiva promjena da o politici izgradnje zbirke u knjižnicama odlučuju nakladnici, a knjižnice više ne mogu jamčiti slobodan pristup sadržajima, informacijama i kulturi europskim građanima.
- U srpnju 2012. Europski sud pravde presudio je da se načelo iscrpljenja prava distribucije kod kupnje računalnih programa odnosi jednako na elektronički preuzete kao i one na fizičkom mediju. Neki pravni stručnjaci tvrde da se ovom presudom načelo iscrpljenja prava distribucije primjenjuje i na e-knjige. Trenutačno se pred sudovima vodi nekoliko precedentnih parnica. Europskom će sudu pravde vjerojatno trebati nekoliko godina da donese presude.
- Ova pravna nesigurnost onemogućuje knjižnicama da javnosti pružaju nove atraktivne usluge korištenja e-knjiga te da dalje razvijaju zakonite usluge na korist svih uključenih u proces.⁶⁶

Stoga EBLIDA poziva Europsku komisiju da izradi jasan zakonski okvir za autorsko i srodna prava koji bi omogućio knjižnicama da nabavljaju i korisnicima posuđuju e-knjige uz odgovarajuću naknadu autorima i drugim nositeljima prava, kao što je slučaj s tiskanim knjigama, kako bi na taj način i dalje mogle pružati svoje usluge na korist svih europskih građana.⁶⁷

⁶⁶ <http://www.kgz.hr/hr/pravo-na-e-citanje/11410>. Pristupljeno: 14.10.2020.

⁶⁷ Isto.

5. Digitalne platforme za kupnju i posudbu e-knjiga u Hrvatskoj izvan knjižnica

Prvi uspjeh e-knjige u Hrvatskoj zabilježen je 2003. godine objavljivanjem knjige Noama Chomskog *Mediji, propaganda i sistem*. E-izdanje objavljeno je u lipnju 2003., a u sljedećih mjesec dana knjigu je čitalo više od 3100 posjetitelja stranica.⁶⁸

Trenutačno u Hrvatskoj imamo nekoliko platformi za posudbu/kupnju e-knjiga koje djeluju samostalno (nisu u sustavu javne knjižnice) – Besplatne elektroničke knjige, TookBook, Bulaja nakladu, Digitalne knjige, Eknjige.hr i book & zbook.

5.1. Besplatne elektroničke knjige (BEK)

Društvo za promicanje književnosti na novim medijima (DPKM) početkom 2001. pokrenulo je projekt „Besplatne elektroničke knjige“ (BEK). Mrežne stranice projekta (elektronickeknjige.com), kao i prvi naslov u okviru projekta javno su predstavljeni u sklopu osječkog FAK-a održanog od 25. do 27. svibnja 2001. godine. U okviru projekta BEK objavljeno 219 naslova u četiri biblioteke: „Online“, „Mali rakun“, „elektroDAF“ i „elektroRI“.⁶⁹

BEK objavljuje probrane naslove suvremene hrvatske književne produkcije, omogućavajući legalan i besplatan pristup djelima zaštićenim autorskim pravima.⁷⁰ BEK je do kraja 2018. godine⁷¹ bila jedina platforma na kojoj korisnici mogu u digitalnom okruženju besplatno čitati suvremena hrvatska književna djela na hrvatskom jeziku zaštićena autorskim pravima.

Na stranica BEK-a nalazimo informaciju da je krajem 2018. godine projekt premašio brojku od dva i pol milijuna korisnika, što u prosjeku iznosi više od 100 tisuća godišnje, a knjige su čitane i/ili preuzete 1.631 503 puta, što znači da je u prosjeku

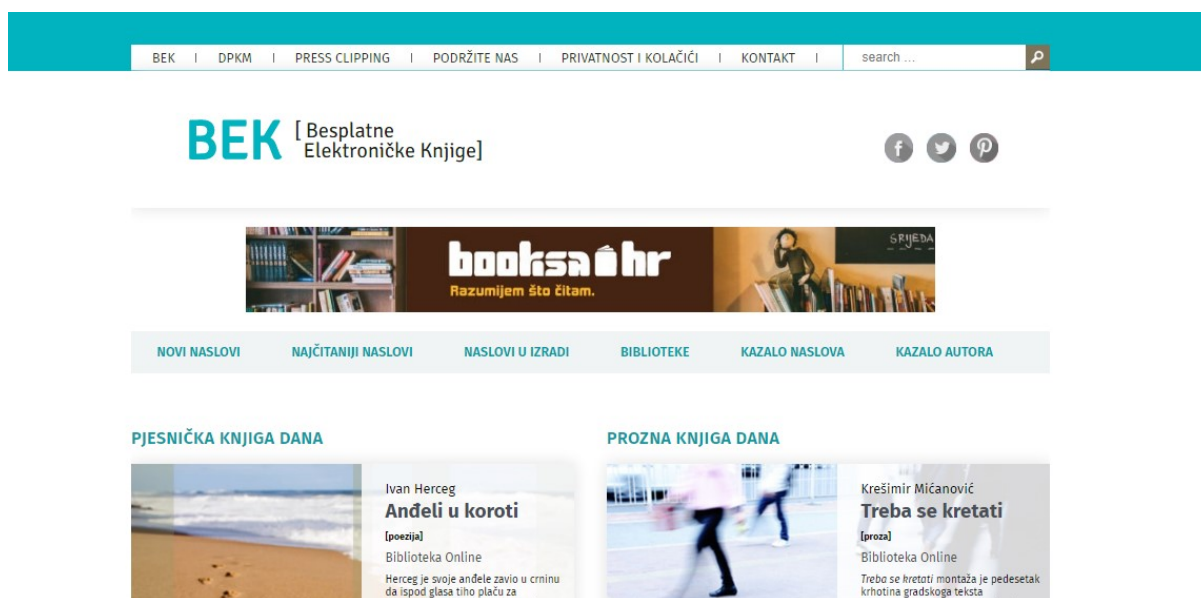
⁶⁸ Tomašević, N. Kreativna industrija i nakladništvo. Zagreb : naklada Ljevak, 2015., str. 127.

⁶⁹ <https://elektronickeknjige.com/bek/>. Pristupljeno: 14.9.2020.

⁷⁰ Isto.

⁷¹ Krajem 2018. pokrenuta je platforma iBiblos

po svakom naslovu zabilježeno gotovo 7 i pol tisuća čitatelja.⁷² Navodi se kako je projekt BEK praktični odgovor na potrebu i pravo javnosti na slobodan pristup e-knjigama suvremenih hrvatskih autorica i autora, dakle onima zaštićenim autorskim pravima, koji istodobno autorima književnih radova osigurava naknadu za njihovo korištenje.⁷³

Slika 1. Izgled službene internetske stranice projekta Besplatne elektroničke knjige⁷⁴

5.2. TookBook

Na hrvatsko tržište elektroničkog nakladništva snažan utjecaj imala je pojava elektroničkih kompanija – ulaskom IT i telekomunikacijskih kompanija 2010. godine na hrvatsku poslovnu scenu, osnovana je prva e-knjižara za prodaju isključivo e-knjiga domaćih i stranih autora – TookBook.⁷⁵ Razvija ju tvrtka LamaroDigital⁷⁶.

TookBook na svojoj internetskoj stranici navodi kao dobrodošlicu: *Dobrodošli u jedinu eKnjižnicu s eKnjigama na hrvatskom jeziku. Registrirajte se i besplatno čitajte prva poglavlja na svom desktopu, smarthphoneu i tabletu.*⁷⁷ Dakle, prvi korak

⁷² <https://elektronickeknjige.com/bek/>. Pristupljeno: 14.9.2020.

⁷³ <https://elektronickeknjige.com/> Pristupljeno: 14.9.2020.

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ Tomašević, N. Kreativna industrija i nakladništvo. Zagreb : naklada Ljevak, 2015., str. 127.

⁷⁶ <https://www.lamarodigital.com/>, Pristupljeno: 14.10.2020.

⁷⁷ <https://library.tookbook.com/>. Pristupljeno: 14.9.2020.

je aktiviranje korisničkog računa. Sama aktivacija računa korisniku omogućuje da besplatno čita prva poglavlja knjiga, a za daljnje čitanje cijele knjige potrebno je platiti članarinu. Članarina iznosi 39 kuna mjesečno, maksimalan broj knjiga koji se može posuditi unutar obračunskog razdoblja je 45. Maksimalan broj knjiga koji korisnik može istovremeno čitati je 4. Potrebno je s App Storea ili Play Storea skinuti besplatnu TookBook aplikaciju eKnjižnice na svoj tablet i/ili smartphone, a zatim platiti članarinu. Format koji se koristi na TookBooku je ePUB , a mogu se pronaći i knjige u PDF-u.

Osim na hrvatskom jeziku, knjige se mogu čitati i na sljedećim jezicima - engleskom, francuskom, srpskom, bosanskom i rumunjskom. TookBook osim mjesečne pretplate na sve svoje naslove, nudi i kupnju pojedinačnih naslova.

Slika 2. Izgled službene internetske stranice TookBook-a⁷⁸

⁷⁸ <https://library.tookbook.com/>. Pristupljeno: 14.9.2020.

5.3. Bulaja naklada

Bulaja naklada osnovana je 1998. godine u Zagrebu, a bavi se izdavanjem e-knjiga i multimedijalnih interaktivnih sadržaja. Specijalizirala se za elektronsko izdavanje knjiga, edukativnih i kulturnih sadržaja.⁷⁹ Prvi projekt *Bulaja naklade* bio je izdavanje književnih klasika na CD-ROM-u s više od 200 naslova pod nazivom „Klasici hrvatske književnosti na CD-Rom-u“, a međunarodnu reputaciju stekla je objavljivanjem serijala „Priče iz davnine“ temeljenog na bajkama Ivane Brlić Mažuranić.⁸⁰

Bulaja naklada sudjelovala je i u projektu *eLektire* koji omogućuje besplatno preuzimanje lektirnih djela u elektroničkom formatu svim članovima obrazovne zajednice – pristup je moguć putem korisničkog računa *elektire.skole.hr* ili preko računa AAI@eduedu.hr

Također su za hrvatsko tržište objavili tri CD-ROM izdanja s tekstovima djela hrvatskih klasika, zatim multimedijalnu obradu „Priče iz davnine“ Ivane Brlić Mažuranić na engleskom, njemačkom i hrvatskom jeziku te hrvatska izdanja glazbenih kompjuterskih igara „Orašar“, „Alisa i Vivaldijeva Četiri godišnja doba“ i „Mozartova čarobna frula“.

⁷⁹ <http://www.bulaja.hr/>. Pristupljeno: 14.9.2020.

⁸⁰ Velagić, Z., Jakopec, T., Pehar, F., Selthofer, J.: *Elektroničko nakladništvo?*. Zagreb : naklada Ljevak, 2017., str. 75.

Slika 3. Izgled službene internetske stranice *Bulaja naklade*⁸¹

5.4. Digitalne knjige

Projekt *Digitalne knjige* virtualna je knjižnica hrvatske književnosti kojoj je cilj učiniti sadržaj dostupan najširem krugu korisnika. Jedan od ciljeva je, kako opisuju, spasiti od zaborava, propadanja i nečitanja hrvatsko kulturno naslijeđe, a ponajprije vrijedne i znamenite knjige hrvatskih pisaca te ih učiniti što dostupnijima.⁸² Na platformi je dostupno više od 500 digitalnih knjiga, a mogu se pronaći klasici hrvatske književnosti, antologije hrvatske poezije te najpoznatiji romane pripovijetke i crtice. Projekt je pokrenut 2008. godine.

Digitalne knjige besplatne su za osobno korištenje te ih je nakon preuzimanja sa stranica moguće pregledavati, sačuvati, brisati i koristiti. Digitalne knjige sastoje se samo od jedne izvršne (exe) datoteke, koju je moguće pokrenuti na svim računalima koje pokreću Windows operacijski sustavi. Kada se datoteka otvori, ona zauzima

⁸¹ <http://www.bulaja.hr/>. Pristupljeno: 14.9.2020.

⁸² <http://www.digitalne-knjige.com/oprojektu.php>. Pristupljeno: 14.9.2020.

površinu cijelog ekrana, a njezin prijelom vrlo je sličan izgledu obične papirnatih knjige. Knjiga se pregledava i lista pomoću jednostavnih klikova miša. Također nude knjige i u formatima namijenjenim čitanju knjiga na prijenosnim računalima kao što su EPUB i PDF.⁸³

Zanimljivo je da se na portalu autorima nudi izrada vlastite digitalne knjige kao i mogućnost tiskanja knjige u malom broju primjeraka. Sve digitalne knjige objavljene na ovom portalu uključene su sustav ISBN (International Standard Book Number ili međunarodni standardni knjižni broj), čime se one i pravno izjednačuju s tiskanim knjigama.⁸⁴

Slika 4. Izgled službene internetske stranice projekta *Digitalne knjige*⁸⁵

⁸³ <http://www.digitalne-knjige.com/digitalneknjige.php>. Pristupljeno: 14.9.2020.

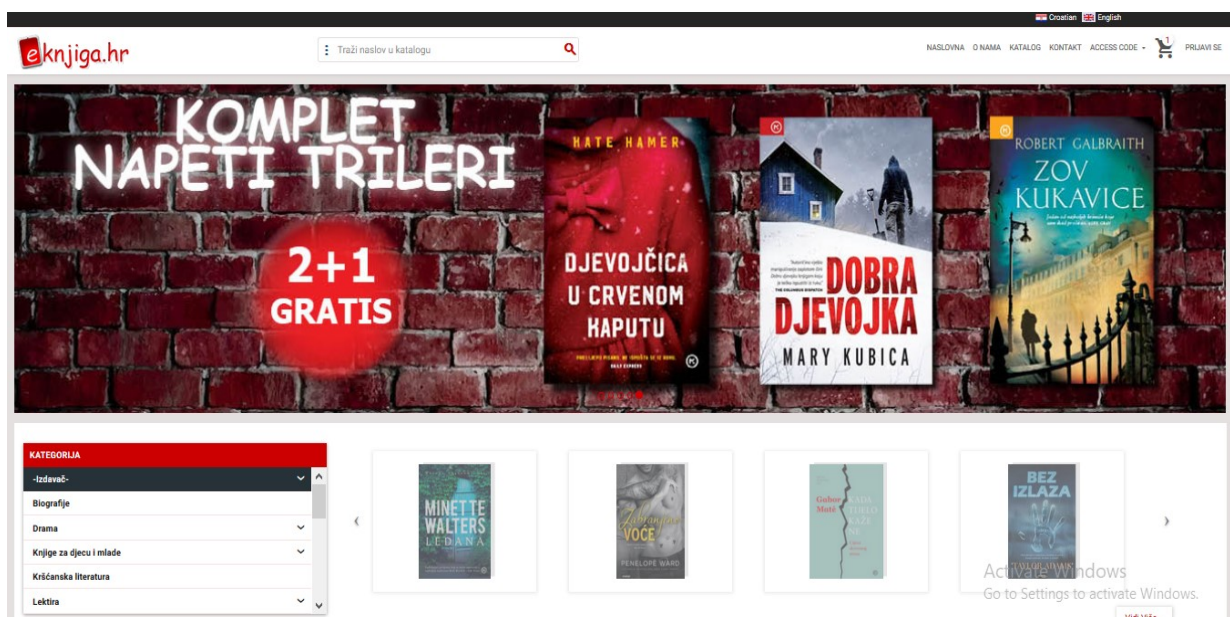
⁸⁴ <http://www.digitalne-knjige.com/izrada.php>. Pristupljeno: 14.9.2020.

⁸⁵ <http://www.digitalne-knjige.com/naslovna.php>. Pristupljeno: 14.9.2020.

5.5. Eknjiga.hr

Početak 2016. godine pokrenuta je e-knjižara www.eknjiga.hr s ponudom e-knjiga na hrvatskom jeziku. Eknjiga.hr ima bogatu i raznovrsnu ponudu iz raznih područja - beletristika, popularna psihologija, publicistika, lektira.⁸⁶

E-knjižara nudi izbor čitanja putem vlastitih aplikacija za Android, iOS i PC uređaje. E-knjigu je moguće kupiti, npr za 79. kuna, ali istu tu knjigu moguće je posuditi na 2 tjedna za 19 kuna. Neke knjige ne nude tu opciju, odnosno knjigu je moguće kupiti u cijelosti po redovnoj cijeni. Prije kupnje, moguće je pogledati unutar e-knjige nekoliko početnih stranica.

Slika 5. Izgled službene internetske stranice e-knjižare Eknjiga.hr⁸⁷

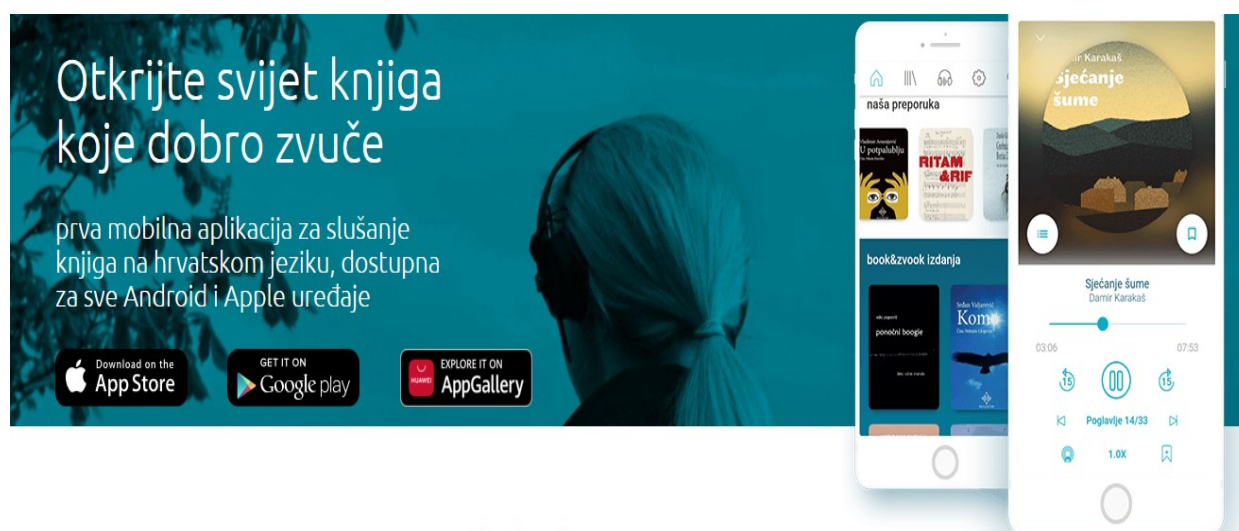
⁸⁶ <https://www.eknjiga.hr/> Pristupljeno: 14.9.2020

⁸⁷ Isto.

5.6. book & zvook

Na kraju svakako valja spomenuti i jednu platformu za slušanje audio knjiga - *book & zvook*. Prva je to aplikacija za slušanje knjiga na južnoslavenskim jezicima, dostupna je za sve Android i Apple uređaje. Aplikacija je pokrenuta u prosincu 2019. godine, a iza projekta stoji produkcijska kuća specijalizirana za tonsko snimanje i obradu zvuka – Audio Store Transonica.

Cijene knjiga su do 70-ak kuna, a neke od njih se mogu slušati besplatno – *Ježeva kućica* i *Ritam i Riff*. Na aplikaciji je trenutno dostupno 20-ak audio knjiga domaćih autora. Zanimljivo je što knjige interpretiraju glumci poput Mustafe Nadarevića, Ivce Vidovića, Zorana Čubrilo, Predraga Mikija Manojlovića, Gorana Bogdana, a neke naslove čitaju sami autori djela, npr. Ivana Bodrožić čita svoju knjigu *Hotel Zagorje*, Sanja Lovrenčić svojih *Pet priča o mačkama* i sl. Najdulja knjiga je *Proljeća Ivana Galeba* Vladana Desnice koju čita Zoran Čubrilo, a traje skoro 17 sati. Zanimljivo je to što se u pozadini čitanja knjiga može čuti i glazba, kao i zvukovi vremenskih prilika – grmljavina, kiša i sl.

za sve više ljudi sa sve manje vremena

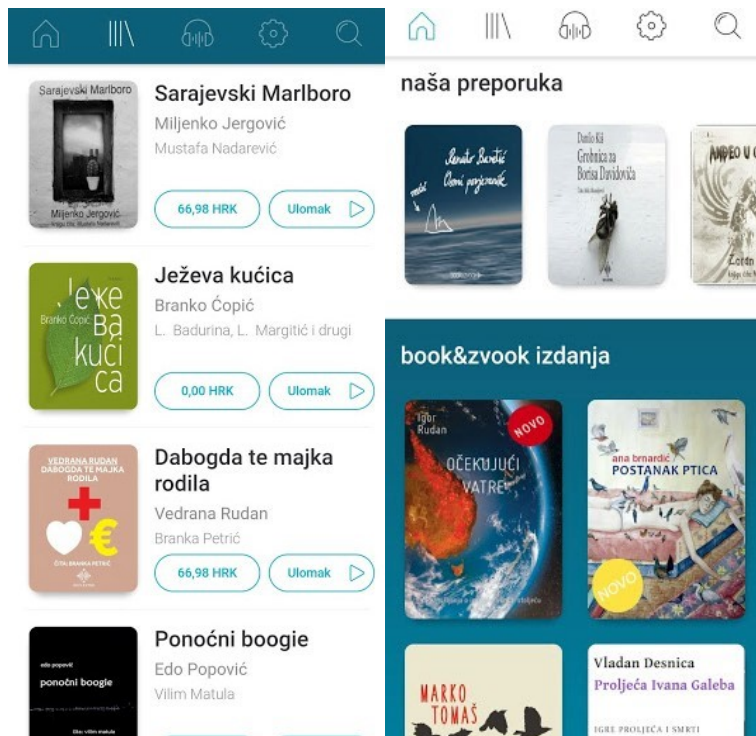
iskoristite vrijeme koje niste znali da imate i priuštite sebi svakodnevno iskustvo dobre literature

Slika 6. Izgled službene internetske stranice projekta book&zvook⁸⁸

⁸⁸ <https://www.bookzvook.com/>. Pristupljeno: 27.11.2020.

Prilikom registracije u potrebno je upisati važeću e-mail adresu. Nudi se mogućnost registracije i prijave u mobilnu aplikaciju book&zvook putem podataka za pristup društvenim mrežama ili Google računa. Audio knjiga se naručuje elektroničkim putem. Moguće je koristiti aplikaciju s istim korisničkim računom na dva različita uređaja.⁸⁹

Uz svaki naslov nalaze se osnovni podaci o audio knjizi (naslov, autor, izvedba) kao i cijena audio knjige s PDV-om. Nudi se mogućnost preslušavanja besplatnog audio ulomka u trajanju do pet minuta i mogućnost kupnje audio prava na slušanje audio knjige u cijelosti kao trajnog i neobnovljivog sadržaja kupljenog jednokratno koji se zatim može prenositi na druge uređaje povezane s Apple ID-om ili korisničkim računom. Ako se slučajno kupljeni trajni sadržaj izgubi, može ga se ponovno preuzeti besplatno. Klikom na sliku naslovnice ili naslov audio knjige, prikazat će se detaljan opis svakog naslova, koji uključuje osnovne podatke o audio knjizi (trajanje, veličina datoteke, autor, izvođač, nakladnik, ISBN i dr.), te kratak sadržaj, recenzije, biografija i fotografija autora.⁹⁰

Slika 7. Prikaz aplikacije book&zvook na mobilnom uređaju

⁸⁹ <https://www.bookzvook.com/uvjeti-koristenja>. Pristupljeno: 27.11.2020.

⁹⁰ <https://www.bookzvook.com/uvjeti-koristenja>. Pristupljeno: 27.11.2020.

6. Digitalne platforme za posudbu e-knjiga u Hrvatskoj u knjižnicama

Proučavajući literaturu na temu elektroničkih knjiga dolazimo do spoznaje da je ulazak sadržaja u obliku elektroničkih knjiga u knjižnice pred njih postavio brojne izazove u vidu organizacije, vidljivosti te građe kroz knjižnični katalog, načina korištenja. Nadalje, korisnici elektroničkih knjiga fizički ne dolaze u knjižnicu te ona tako prestaje biti mjesto susreta.⁹¹

Ulaskom elektroničke građe u knjižnice, knjižnice počinju usko surađivati s nakladnicima – pitanja autorskih i vlasničkih prava, ali i pitanja standarda za opisivanje i identifikaciju elektroničke građe. Petr Balog navodi kako nakladnički elektronički standard ONIX (*Online Data Exchange*) koji se standardno koristio za opisivanje knjiga u elektroničkom obliku nije bio primjenjiv za opisivanje elektroničkih knjiga. Tako je 2009. godine nakladnička zajednica izdala novu inačicu standarda – ONIX 3.0 – posebice prilagođenu za opisivanje digitalnih objekata.⁹²

Iako je publikacija Daniele Živković *Elektronička knjiga* na koju smo se referirali u prethodnim poglavljima izdana još 2001. godine te se tada uveliko počelo govoriti o elektroničkoj knjizi, Hrvatske knjižnice tek od 2011. počinju razmišljati o uključivanju e-knjiga u svoje zbirke te kreću sa sastancima i stručnim skupovima upravo na tu temu.

Evo nekih primjera - Knjižnice Grada Zagreba svoju *Informativnu srijedu* (stalni oblika stručnog usavršavanja knjižničara informativno-posudbenih odjela) od 2011. godine posvećuju upravo e-knjigama. Zatim je Gradska knjižnica Marka Marulića u Splitu u prosincu 2011. organizirala stručni skup na temu *Knjiga i književnost na novim medijima*, na kojem se također vrlo detaljno i s različitih vidova razgovaralo o

⁹¹ Petr Balog, K. Izazovi organizacije, korištenja i vrednovanja elektroničkih knjiga u knjižničnim zbirkama. // *Knjiga i književnost na novim medijima* / uredili Elli Pecotić, Snježana Buczkowska, Katarina Krolo Žužul. Split : Gradska knjižnica Marka Marulića Split, 2011., str. 35.

⁹² Isto., str. 49.

elektroničkoj knjizi.⁹³ I konačno, na 38. skupštini Hrvatskoga knjižničarskog društva, koja se održala u Osijeku u rujnu 2012. godine, jedan okrugli stol također je bio posvećen temi elektroničke knjige.⁹⁴

Nekoliko je godina trebalo proći da bi knjižnice u svoje usluge napokon uvele i uslugu posudbe e-knjiga. Tako ćemo u ovom radu obraditi nekoliko digitalnih platformi za posudbu e-knjiga – iBiblos, MLOL i ZaKiBook. I prije tih digitalnih platformi postojale su i dalje postoje platforme za kupnju i posudbu e-knjiga, ali one djeluju na drugačiji način, odnosno nisu u sklopu pojedine narodne knjižnice.

Navedene platforme djeluju isključivo u sustavu narodnih knjižnica i zajedničko im je upravo to da korisnik mora biti član knjižnice da bi se mogao koristiti platformom za posudbu e-knjiga, dok npr. TookBook naplaćuje mjesečnu članarinu 39 kuna, dok je godišnja članarina u Gradskoj knjižnici i čitaonici 70 kuna i u sklopu te članarine moguće je koristiti se i platformom iBiblos, što je svakako prednost.

6.1. iBiblos

Prva e-knjižnica u Istri - *iBiblos* digitalna je platforma za posudbu e-knjiga na hrvatskom jeziku koja omogućava čitanje novih i popularnih naslova raznih žanrova beletristike i publicistike na elektroničkim uređajima. *iBiblos* je inačica slovenske platforme za posudbu i kupnju e-knjiga *Biblos*.⁹⁵ Prvi je servis za posudbu e-knjiga koji su zajedno pokrenule narodne knjižnice u Istarskoj županiji i prvi je takve vrste u Hrvatskoj.⁹⁶ Platforma je pokrenuta 20. studenog 2018. godine u suradnji gradskih knjižnica Istarske županije i nakladničke kuće Beletrina iz Ljubljane.

Svi članovi gradskih knjižnica u Istarskoj županiji mogu koristiti digitalnu platformu *iBiblos* i posuđivati e-knjige sukladno pravilima posudbe u knjižnicama. Posudba e-knjiga besplatna je za sve članove gradskih knjižnica u Istarskoj županiji.

⁹³ <https://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/472>. Pristupljeno: 10.10.2020.

⁹⁴ Petr Balog K, Feldvari K. Nabava elektroničkih knjiga u knjižnicama : s posebnim naglaskom na upravljanje vlasničkim pravima. Vjesnik bibliotekara Hrvatske.56(1-2), str. 84. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/115101>

⁹⁵ <https://www.biblos.si/>. Pristupljeno: 10.10.2020.

⁹⁶ E-knjige sve traženije. Dostupno na: <https://www.glasistre.hr/pula/e-knjige-sve-trazenije-krajem-prosle-godine-na-ibiblosu-180-aktivnih-clanova-sada-802-642945>. Pristupljeno: 10.10.2020.

iBiblos omogućuje posudbu elektroničkih knjiga za članove gradskih knjižnica u Istarskoj županiji te djeluje u suradnji s izdavačima i knjižnicama.⁹⁷

Članovi sljedećih knjižnica mogu besplatno posuđivati knjige u *iBiblosu*:

Buje - Gradska knjižnica Buje (GKB)

Buzet - Narodna knjižnica Buzet (NKB)

Labin - Gradska knjižnica Labin (GKL)

Novigrad - Cittanova - Gradska knjižnica Novigrad (GKN)

Pazin - Gradska knjižnica Pazin (GKPA)

Poreč - Gradska knjižnica Poreč (GKPO)

Pula - Gradska knjižnica i čitaonica Pula (GKCP)

Rovinj - Gradska knjižnica „Matija Vlačić Ilirik“ Rovinj (GKR)

Umag - Umago - Gradska knjižnica Umag (GKU)

Na mrežnim stranicama *iBiblosa*⁹⁸ nalazi se baza elektroničkih knjiga hrvatskih nakladnika koje je moguće pretraživati, pregledavati i posuditi sukladno pravilima posudbe u knjižnicama. Na portalu je dostupan vodič koji vodi korisnike kroz postupak aktivacije korisničkog računa i posudbe e-knjiga.

⁹⁷ <https://www.ibiblos.com/o-ibiblosu>. Pristupljeno: 10.10.2020.

⁹⁸ <https://www.ibiblos.com/>. Pristupljeno: 10.10.2020.

Prijava

Korisničko ime Lozinka [Prijavi se](#) Zaboravili ste lozinku? | [Želite li postati korisnik?](#)

KNJIŽNICE ČESTA PITANJA VODIČ O IBIBLOSU KONTAKT

ibiblos
E-knjige na mreži

Pretraži

Kategorije

- Novosti
- Biografije i memoari (21)
- Fantastika i ZF romani (11)
- Krimi i trileri (89)
- Ljubavni romani (86)
- Romani - drugo (286)
- Povijesni, ratni, pustolovni romani (22)
- Kratke priče i esejistika (31)
- Humor i satira (2)
- Poezija i drama (47)
- Za djecu i mlade (18)

iBiblos preporučuje

				
Posudi	Posudi	Posudi	Posudi	Posudi
Pavao Pavličić	Ruth Ware	Kjell Ola Dahl	Gabor Maté	Patrick deWitt
Bakrene sove	Smrt gospođe Westaway	San prije kraja	Kad tijelo kaže ne	Pomoćni majordom Malković

Slika 8. Službena internetska stranica *iBiblosa*⁹⁹

6.1.1. Nabava i nakladništvo

Što se tiče nakladnika, ugovore s nakladnicima sklapa tvrtka *Biblos* iz Slovenije budući da je *iBiblos* inačica slovenske platforme za posudbu i kupnju e-knjiga *Biblos*. Trenutačno uključeni nakladnici su Fraktura, Mozaik knjiga, Naklada Lara dok su nakladnici u najavi Naklada Ljevak i Sandorf. Valja istaknuti da je način nabave konzorcijski, a plaćanje je jednokratno. Ugovoreni broj posudbi (1 licenca = 42 posudbe) dijeli se između svih uključenih knjižnica.

Kako se radi o platformi koju razvija izdavačka kuća iz Slovenije i koja je samo inačica slovenskog *Biblosa*, poslovanje s nakladnicima vode osobe iz navedene tvrtke koje ukazuju na problem pridobivanja hrvatskih nakladnika da omoguće posudbu njihovih e-izdanja putem *iBiblosa*. Međutim, kada se u cjelini sagleda stanje e-nakladništva u Hrvatskoj, vidljivo je da zasad vrlo mali broj nakladnika uopće objavljuje e-knjige te da je ponuda e-knjiga na hrvatskom tržištu mala.

⁹⁹ <https://www.ibiblos.com/>. Pristupljeno: 10.10.2020.

6.1.2. Aktivacija korisničkog računa i načini posudbe e-knjige

Posudba e-knjiga moguća je putem uređaja koji podupiru Adobe ID aktivaciju kao što su Apple iOS mobilni uređaji, Android uređaji, osobna računala, e-čitači. Prije toga potrebno je učlaniti se u jednu od gradskih knjižnica na području Istarske županije koja je uključena u sustav *iBiblos*.¹⁰⁰

Na mrežnoj stranici www.ibiblos.com potrebno je ispuniti obrazac i poslati zahtjev za aktivaciju *iBiblos* korisničkog računa. Otvaranje profila zahtijeva generiranje e-mail adrese i lozinke. Nakon toga, sustav šalje zahtjev za aktivacijom profila na iBiblosu. Nakon aktivacije potrebno je na svom uređaju instalirati program Adobe Digital Editions i za autorizaciju programa u izborniku odabrati inkBOOK. Nakon autorizacije uređaja knjige su spremne za preuzimanje i čitanje. Svaki korisnik može odjednom posuditi tri knjige, a rok posudbe je 21 dan. Zakasnine za prekoračeni rok nema, nego knjige jednostavno "nestane" s korisnikovog uređaja.¹⁰¹

The image shows an informational flyer for iBiblos. It features a central photograph of a man sitting on a sofa with a black dog, reading a book. The flyer is divided into several sections with green and white backgrounds. On the left, there are two sections: 'ŠTO JE IBIBLOS?' and 'ZA KOGA?'. On the right, there are two sections: 'ŠTO SADRŽI PORTAL?' and 'KAKO AKTIVIRATI KORISNIČKI RAČUN?'. At the bottom right, there is a section 'KAKO POSUDITI E-KNJIGE?' and a button that says '...dodrom do knjige...'. The website address 'www.ibiblos.com' is printed at the bottom right.

ŠTO JE IBIBLOS?
iBiblos je digitalna platforma za posudbu e-knjiga na hrvatskom jeziku koja omogućava čitanje novih i popularnih naslova raznih žanrova beletristike i publicistike na elektroničkim uređajima.

ZA KOGA?
Svi članovi gradskih knjižnica u Istarskoj županiji i svi oni koji žele to postati mogu koristiti digitalnu platformu iBiblos. Više informacija o posudbi e-knjiga možete dobiti u gradskoj knjižnici na vašem području ili na portalu www.ibiblos.com

ŠTO SADRŽI PORTAL?
Na mrežnim stranicama iBiblosa nalazi se baza elektroničkih knjiga hrvatskih nakladnika koje možete pretraživati, pregledavati i posuditi sukladno pravilima posudbe u knjižnicama. Na portalu je dostupan vodič koji vas vodi kroz postupak aktivacije korisničkog računa i posudbe e-knjiga.

KAKO AKTIVIRATI KORISNIČKI RAČUN?
Vrlo jednostavno! Na adresi www.ibiblos.com ispunite obrazac i pošaljite zahtjev za aktivaciju iBiblos korisničkog računa.

KAKO POSUDITI E-KNJIGE?
Posudba e-knjiga moguća je putem uređaja koji podupiru Adobe ID aktivaciju kao što su Apple iOS mobilni uređaji, Android uređaji, osobna računala, e-čitači. Prije toga potrebno je učlaniti se u jednu od gradskih knjižnica na području Istarske županije koja je uključena u sustav iBiblos.

...dodrom do knjige...

www.ibiblos.com

Slika 9. Informativni letak koji se dijeli korisnicima

¹⁰⁰ <https://www.scpu.hr/hr/infomator/novosti/1647/pokrenuta-prva-e-knjiznica-u-istri-ibiblos/>.

Pristupljeno: 10.10.2020.

¹⁰¹ <https://www.ibiblos.com/kako-deluje>. Pristupljeno: 10.10.2020.

Slika 10. Informativni letak koji se dijeli korisnicima – poledina

6.1.3. Tehnički uvjeti i uređaji

Načelno je aktivacija moguća na svim uređajima koji omogućuju povezivanje uređaja s Adobe ID-om i podupiru zaštićen knjižni format EPUB DRM. iBiblos je trenutno primarno namijenjen mobilnim uređajima iOS (iPad, iPhone) i mobilnim uređajima s operativnim sustavom Android (mobilnim telefonima, tablet računalima i čitačima s e-tintom).

Što se tiče Androida, instalacija i korištenje Biblos2 aplikacije mogući su na tablet računalima i pametnim telefonima s inačicom Androida 4.2 ili s novijima od te. Zbog brojnih inačica operacijskog sustava Android u kombinaciji s mnoštvom različitih proizvođača uređaja, teško je razviti aplikaciju koja bi bila podržana na svim uređajima. Trenutno postoji 13.600 različitih uređaja sa sustavom Android, zbog čega se pri razvoju iBiblos aplikacije bilo primorano donijeti odluku da na nekim od uređaja aplikacija nažalost neće moći biti podržana.

Instalacija Biblos2 aplikacije je moguća je na uređajima iPhone, iPad i iPod touch s iOS inačicom 9.0 ili s novijima.

Biblos2 aplikaciju nije moguće instalirati na tablet računala ili na pametne telefone s operacijskim sustavom Windows. Zbog malog broja korisnika koji koriste mobilne uređaje s operacijskim sustavom Windows, iBiblos aplikacija neće biti podržana na mobilnim uređajima s operacijskim sustavom Windows.¹⁰²

Što se tiče e-čitača, koristi se noviji sustav zaštite e-knjiga koji ne podupiru svi e-čitači: to se prije svega odnosi na starije uređaje koji su proizvedeni prije 2013. godine, kao i uređaji koji koriste operacijski sustav Android stariji od verzije 4.2.

E-čitači marke Kobo morali bi raditi normalno, ukoliko ih je moguće nadograditi s posljednjom inačicom sustava. E-čitači marke Pocket Book (Touch Lux 3, Touch HD 2, Aqua 2, InkPad 2 i Ink Pad 3) morali bi raditi normalno, ukoliko su nadograđeni s posljednjom inačicom sustava. Stariji modeli e-čitača Nook i Onyx Boox (koji još ne koriste operacijski sustav Android) nažalost nisu više podržani.¹⁰³

E-knjige iz mrežne knjižnice iBiblos ne mogu se nažalost čitati na Kindleu. Kindle je naime zatvoreni čitač, a to znači da s njim može pristupiti jedino sadržajima na Amazonu (Kindle Store).

Na internetskoj stranici iBiblosa detaljno su opisane i slikovno prikazane upute za instalaciju aplikacije ili programa za svaki uređaj zasebno. Ako korisnik ni tada ne uspijeva, na raspolaganju mu je pomoć knjižničara kao i osobni odlazak u knjižnicu.

6.1.4. Prednosti i nedostaci platforme

Općenito prednost platforme ogleda se u brznoj dostupnosti knjižnične građe, mogućnosti odabira e-knjiga u bilo koje doba dana/noći, s bilo koje lokacije ili mjesta, praktičnosti pri posudbi/vraćanju građe itd. Za narodne knjižnice u Istri pokretanje zajedničkog središnjeg portala za posudbu e-knjiga omogućio je korisnicima istarskih knjižnica jedinstvenu referentnu točku pristupa digitalnim sadržajima. Konzorcijski model nabave licenci omogućio je smanjenje troškova nabave e-knjiga/licenci jer se ugovoreni broj posudbi (1 licenca = 42 posudbe) dijeli između svih knjižnica.

¹⁰² <https://www.ibiblos.com/kako-deluje>. Pristupljeno: 10.10.2020.

¹⁰³ Isto.

Što se tiče tehničke strane potrebno je poboljšati stabilnost mobilne aplikacije Biblos za čitanje (koja se može preuzeti na Google/Apple Store-u) kao i općenito cijele platforme jer korisnici još prijavljuju poteškoće pri korištenju i čitanju e-knjiga (npr. ne mogu se preuzeti knjige na uređaj, greške pri ponovnom otvaranju e-knjige itd.)

Nadogradnja platforme bila bi nužna u administrativnom dijelu kako bi se imalo preglednije statističke podatke o članovima i posudbi iako bi najkvalitetnije bilo povezati sustav s knjižničnim programom Zaki kojeg koriste sve narodne knjižnice na području županije. Na samom portalu, potrebno je poboljšati komunikacijske kanale putem kojih korisnici mogu dobiti informacije, komentirati sadržaj, razmijeniti iskustva i sl. (npr. newsletter, FB profil i sl).

6.1.5. iBiblos u doba pandemije COVID-19

Ne smijemo zanemariti i nove promjene koje su nas zahvatile od ožujka 2020. godine, odnosno promjene koje su izazvane pojavom pandemije izazvane virusom COVID-19. Naime, od 11. ožujka do 27. travnja Gradska knjižnica i čitaonica Pula bila je zatvorena za svoje korisnike. Ipak, valja naglasiti - zatvorena samo u fizičkom smislu. Digitalne platforme za čitanje naslova u elektroničkom obliku - iBiblos i Talijanska digitalna knjižnica u Istri Biblioteca digitale in Istria - i dalje su nesmetano radile.

Krajem 2019. godine bilo je 180 aktivnih korisnika iBiblosa, dok je u vrijeme korone ta brojka porasta na čak 802 člana. Na dan 30. lipnja 2020. = ukupan broj aktivnih korisnika bio je 835. Na dan 15. studenog 2020. broj aktivnih korisnika je 658.

6.2. Talijanska digitalna knjižnica u Istri - Biblioteca digitale italiana in Istria

MLOL (*MediaLibraryOnline*) je talijanska platforma, prva talijanska digitalna knjižnica na mreži namijenjena narodnim, sveučilišnim i školskim knjižnicama. Danas MLOL-u koristi preko 6000 knjižnica u 20 talijanskih regija i 10 inozemnih knjižnica (među njima su Hrvatska i Slovenija). Među njima je i Gradska knjižnica i čitaonica Pula. Svi ponuđeni sadržaji na platformi se dijele na „MLOL pristup ili zbirku“ (Risorse MLOL) i „Otvoreni pristup“ (Risorse Open).

Da bi se mogao koristiti MLOL-om, korisnik treba biti članom jedne od knjižnica koje su uključene u platformu. Korisnik putem MLOL platforme može besplatno pregledati digitalnu zbirku: e-knjige, glazbu, filmove, novine, baze podataka, mrežne tečajeve (e-učenje), arhivu slika.

Talijanska digitalna knjižnica u Istri - Biblioteca digitale italiana in Istria dio je talijanske platforme MLOL. Pokrenuta je 2014. godine. Zahvaljujući sporazumu koji je potpisan 2014. godine sa Središnjom knjižnicom Srečka Vilhara iz Kopra, članovi Gradske knjižnice i čitaonice Pula imaju mogućnost besplatnog korištenja elektronskih izvora koparske knjižnice kao i posudbu talijanskih e-knjiga putem sustava MLOL.

Na inicijativu Središnje knjižnice Srečka Vilhara odlučeno je da će se zajednički portal kojemu su se kasnije pridružile i Gradska knjižnica Umag i Gradska knjižnica Novigrad nazvati Talijanska digitalna knjižnica u Istri – Biblioteca digitale italiana in Istria. Projekt je vrlo značajan jer je zapravo riječ o prvom servisu za posudbu e-knjiga u Istri (a i šire).

Riječ je o projektu od velikog interesa za sve pripadnike talijanske nacionalne zajednice, ali i ostale građane. Plan je da, u nekoj kasnijoj fazi, uz financijsku pomoć Talijanske Unije, koja bi omogućila veću nabavu e-knjiga, platforma bude na raspolaganju i korisnicima ostalih narodnih knjižnica, učenicima talijanskih škola, članovima Zajednica Talijana.

6.2.1. Raznolika ponuda sadržaja

Korisnicima platforme uz e-knjige nudi audio knjige te brojne dnevne tiskovine i periodične publikacije na raznim svjetskim jezicima. Između ostalih, trenutno je dostupno 8 tiskovina na hrvatskom jeziku, 115 na talijanskom, 3021 na engleskom jeziku te 373 na njemačkom jeziku.

Zanimljivo je da ova digitalna platforma omogućuje i pristup brojnim bazama podataka, nudi karte, tečajeve za online učenje, videouratke, aplikacije i videoigre. Za aktivaciju pristupa usluzi Talijanske digitalne knjižnice potrebno je slijediti upute koje se nalaze na stranici Gradske knjižnice i čitavnice Pula, u rubrici Digitalni izvori - www.gkc-pula.hr/hr/digitalni-izvori.

Računajući knjižnice u Istri, odnosno pulsku, novigradsku i umašku knjižnici trenutno je aktivno 165 korisnika.

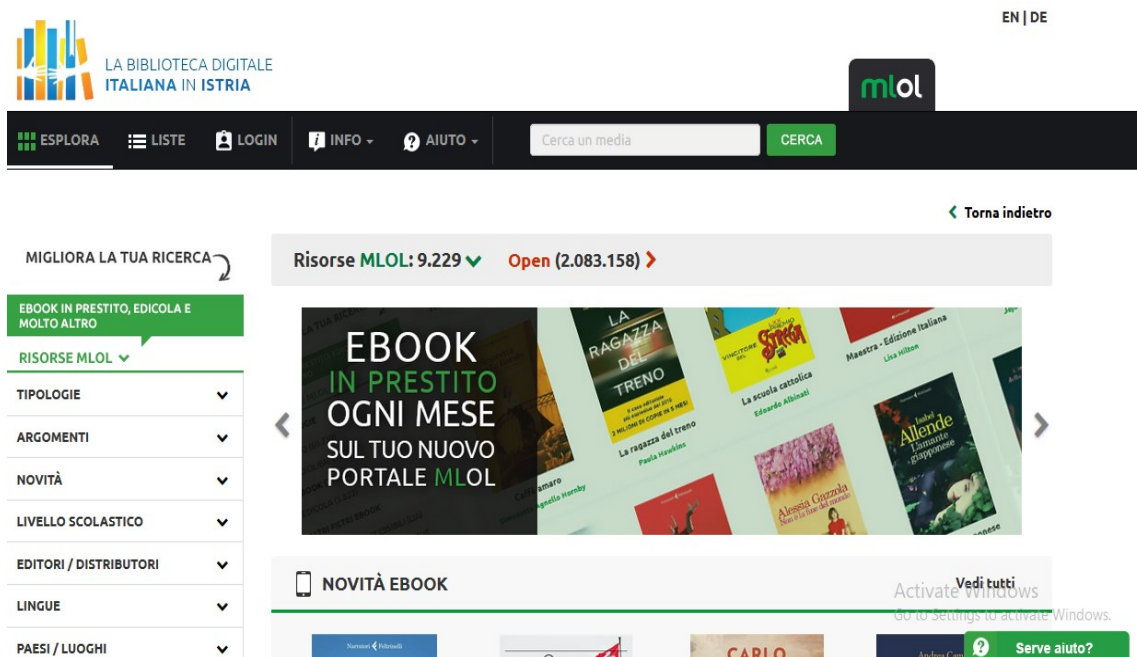
Talijanska digitalna knjižnica u Istri nudi:

- 1879 e-knjiga (od toga 526 s oznakom LIA – prilagođene knjige za slabovidne ili slijepu osobu)
- 7116 – naslova časopisa, dnevnih novina, tjednika, mjesečnika informativnog karaktera iz različitih područja znanosti, kulture i zabave na ukupno 66 jezika (i na hrvatskom jeziku).
- 234 zvučnih knjiga

U zbirci u „otvorenom pristupu“ (open source) nalazi se preko 2 milijuna jedinica, a ta brojka svakodnevno raste:

- e-knjige (723.927)
- slike (550.149) ;
- glazbene partiture (258.684) ;
- mape (191.693);
- rukopisi (122.271);
- zvučni materijali (72.157) ;
- periodika (37.231):

- e-learning (25.454);
- znanstveni časopisi (21.548) ;
- video zapisi (20.637);
- zvučne knjige (12.768);
- video-igre (6.749) ;
- 3D Print (1093);
- Baza podataka (760) ;
- APP (123)

Slika 11. Izgled službe internetske stranice MLOL-a¹⁰⁴

6.2.2. Nabava i nakladništvo

Uključeno je veliki broj talijanskih nakladnika (Gruppo Mondadori - Mondadori, Rizzoli, Einaudi, Piemme, Sperling & Kupfer, Mondadori Electa ; Gruppo Giunti ; Bompiani, Gruppo Feltrinelli ; Gruppo De Agostini ; Il Mulino ; Newton Compton), ali i stranih.

Iako se prema statistikama bilježi pad, u Italiji je 2018. godine izdano 51.397 e-knjiga, dok je 2016. izdano čak 81.000 e-knjiga.¹⁰⁵

¹⁰⁴ <https://capodistria.medialibrary.it/media/ricerca.aspx>. Pristupljeno: 24.10.2020.

¹⁰⁵ <https://editoria-digitale.com/2019/10/16/il-rapporto-aie-2019-sulleditoria-in-italia/>. Pristupljeno 26.9.2020.

Svaka knjižnica samostalno kreira svoj fond u MLOL zbirci i određuje što će nabavljati prema željama i potrebama svojih korisnika, a ovisno o vlastitom budžetu, odnosno financijskim mogućnostima. U slučaju Talijanske digitalne knjižnice u Istri, (za sada) knjige nabavlja Središnja knjižnica Srečka Vilhara, ostale knjižnice u mreži posuđuju knjige besplatno. Nabava je definirana licencijskim ugovorom - knjižnica kupuje licencu za svaki naslov s određenim brojem posudbi.

6.2.3. Način posudbe e-knjiga

Pretraživanje je moguće izvršiti s obzirom na tipologiju traženog dokumenta (e-knjige, zvučne knjige, tisak/kiosk), a dostupan je i veći broj filtera (predmet, novosti, školski uzrast, izdavač/distributer, jezik, države/mjesta).

Korisnik e-knjigu posudi tako da ju s platforme prebaci na vlastiti uređaj za čitanje bilo da se radi o e-čitaču, pametnom telefonu, tabletu ili računalu. Korisnik knjižnice treba ispuniti prijavnicu, dobije svoje korisničko ime i zaporku te mora kreirati svoj Adobe account. Nakon toga može pristupiti stranici i preuzeti željene e-knjige: 2 knjige mjesečno, a rok posudbe je 14 dana, potom se knjiga „vraća knjižnici“.

Knjige su u EPUB formatu s DRM Adobe. koji se automatski prilagođavaju veličini ekrana (računala, laptopa, tableta ili mobitela), a format je moguće čitati na različitim operativnim sustavima (različite verzije Windowsa, Macintosha i dr.) Novine se čitaju online, direktno s portala.

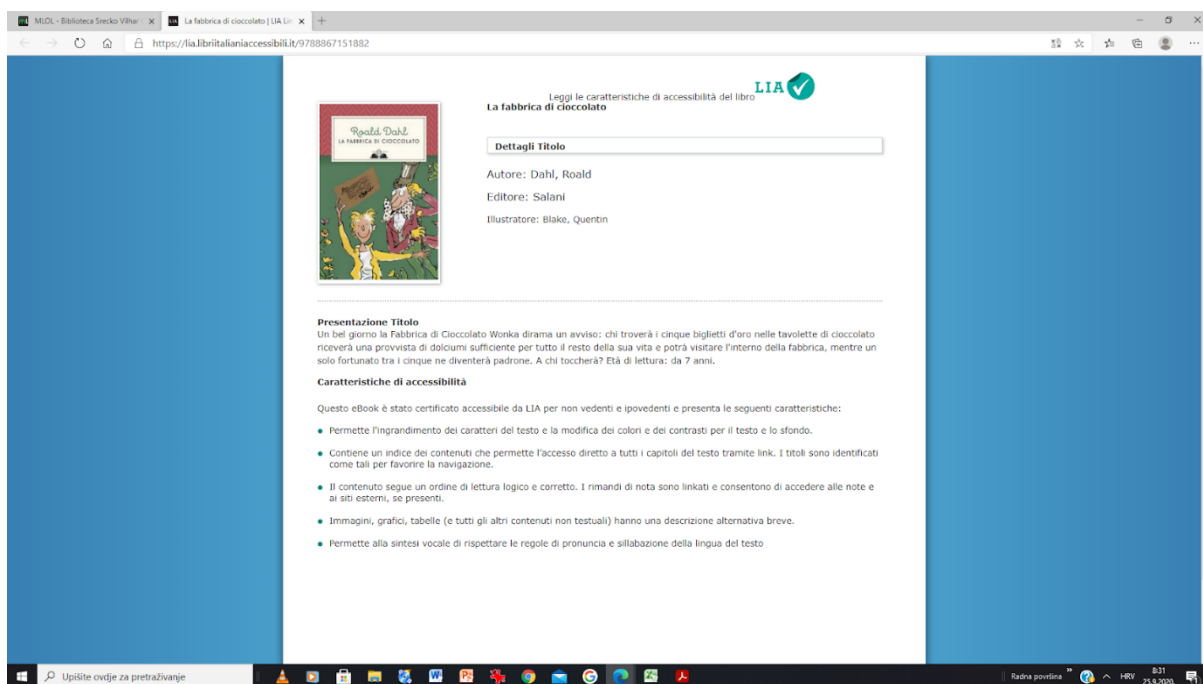
6.2.4. Prednosti i nedostaci platforme

Prije svakog preuzimanja, korisnik može pročitati nekoliko početnih stranica odabrane knjige. Budući da može posuditi samo 2 knjige, tako postoji manja mogućnost da preuzme knjigu koja ga zapravo „ne zanima“, ili je možda ispod njegovih očekivanja.

Valja istaknuti da će MLOL tijekom 2020. i 2021. godine zamijeniti DRM ADOBE sustav za zaštitu e-knjiga koji se koristi u mnogim knjižnicama diljem svijeta i onemogućava umnožavanje i neovlaštenu distribuciju digitalnog sadržaja s novim

sustavom zaštite - *Readium LCP* kojeg je razvio EDRLab, međunarodni laboratoriji no-profit, član konzorcija W3C.¹⁰⁶

MLOL platforma garantira mogućnost korištenja digitalnih sadržaja i korisnicima s posebnim potrebama. Portal je dizajniran u skladu sa smjernicama WCAG Web Content Accessibility Guidelines 2.0

Slika 12. Korištenje sadržaja korisnicima s posebnim potrebama

Neke knjige imaju oznaku „LIA“ što označava da su knjige prilagođene slabovidnim ili slijepim osobama, s dodatnim karakteristikama:

- Mogućnost povećanja fonta teksta i mijenjanja boje i kontrasta za tekst i pozadinu
- Sadrži indeks sadržaja koji omogućuje izravan pristup svim poglavljima teksta putem poveznica. Naslovi su identificirani kao takvi kako bi se olakšala navigacija

¹⁰⁶ <https://blog.mlol.it/2020/09/09/mlol-stelline-2020/>. Pristupljeno: 26.9.2020.

- Sadržaj slijedi logičan i ispravan redoslijed čitanja. Reference na bilješke povezane su i omogućuju pristup bilješkama i vanjskim web mjestima, ako postoje
- Slike, grafikoni, tablice (i sav ostali netekstualni sadržaj) imaju kratki alternativni opis
- Omogućuje sintezu govora da poštuje pravila izgovora i raspodjele crtica u jeziku teksta

Jedan od problema posudbe je taj što korisnici moraju „čekati“ 14 dana da se knjiga vrati. Npr. korisnik koji je pročitao knjigu i puno ranije od isteka roka, ne može vratiti knjigu, već ona ostaje na njegovom uređaju. Knjižnice bi tako trebale kupiti dodatni broj primjeraka ako žele povećati broj posudbi, odnosno smanjiti liste čekanja, što zapravo uvelike povećava troškove.

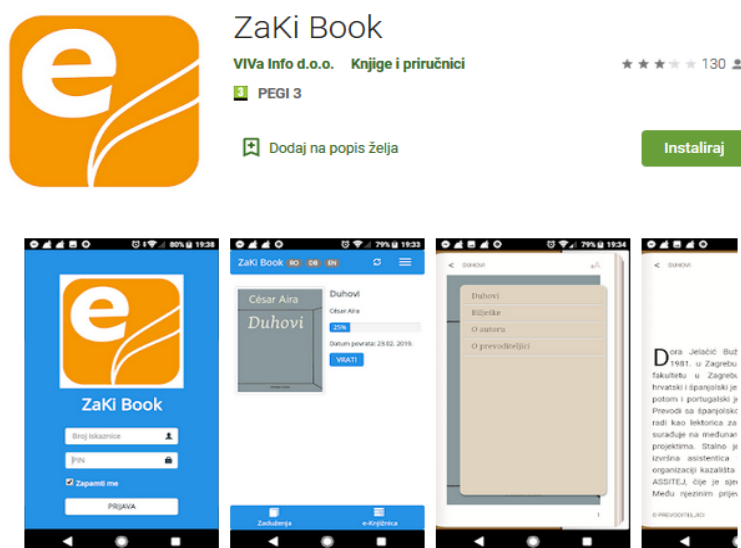
6.3. Zaki Book

Zaki Book prva je hrvatska knjižnična aplikacija koja omogućuje posudbu e-knjige. U zagrebačkim knjižnicama predstavljena je krajem svibnja 2019. godine. Aplikaciju je moguće instalirati na mobitel, laptop, tablet ili računalo.¹⁰⁷

Za instalaciju je potrebno imati važeće članstvo, odnosno o broj iskaznice i jedinstveni PIN koji moguće zatražiti u knjižnici.

Putem tražilice moguće je pretražiti dostupne naslove e-knjiga, a kada se knjiga posudi ostaje zabilježeno pod zaduženjima. Rok za posudbu je 21 dan (bez mogućnosti produljenja roka posudbe), ali knjiga se može vratiti prije vremena. Istovremeno je moguće posuditi dvije knjige, a u razdoblju od 30 dana moguće je posuditi najviše pet e-knjiga.

Preko aplikacije mogu se pretražiti naslovi, zadužiti i razdužiti knjige, povećavati i smanjivati slova. Knjižnice grada Zagreba prve su predstavile navedenu aplikaciju, a polako se uključuju u sustav i druge narodne knjižnice – Gradska knjižnica Rijeka, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac, Gradska knjižnica i čitaonica Opatija itd.

Slika 13. Prikaz aplikacije ZaKi Book¹⁰⁸

¹⁰⁷ <https://www.gkig.hr/2020/01/09/nova-usluga-posudite-e-knjigu/>. Pristupljeno: 14.10.2020.

¹⁰⁸ <https://play.google.com/store/apps/details?id=io.cordova.zakibook&hl=hr>. Pristupljeno: 14.10.2020.

7. Istraživanje - iBiblos - korištenje digitalne platforme za posudbu e-knjiga

7.1. Cilj istraživanja

U empirijskom djelu ovoga rada opisano je istraživanje koje je provedeno nad aktivnim korisnicima digitalne platforme za posudbu e-knjiga iBiblos. Cilj istraživanja bio je steći sliku o tome koliko aktivni korisnici koriste iBiblos, koju literaturu najviše čitaju, ali i s kojim su se poteškoćama susreli prilikom aktivacije računa. Uz to, htjelo se doznati koje su prednosti i nedostaci iBiblosa prema ispitanicima, koliko često uopće koriste platformu i je li ona zamijenila tiskanu knjigu.

7.2. Hipoteze istraživanja

Temeljna hipoteza rada glasi:

H1: Korisnici iBiblosa povremeno koriste platformu za posudbu e-knjiga

H2: Tiskana knjiga popularnija je od e-knjige

H3: Korisnici najčešće čitaju beletristiku

7.3. Ciljna grupa

Ciljna grupa ovog istraživanja su aktivni korisnici platforme iBiblos Gradske knjižnice i čitaonice Pula koji su ujedno i njezini članovi što je uvjet za aktivaciju korisničkog računa.

7.4. Metodologija

Metodologija izrade ovog istraživanja je kvantitativna, odnosno provedbom ankete želi se dobiti saznanja koliko često korisnici koriste platformu, što čitaju, koje su poteškoće s kojima su se susreli, koje su prednosti i mane same platforme.

Deskriptivnom statistikom obradit će se prikupljeni podaci. Grafički i opisno prikazat će se rezultati pomoću numeričkih vrijednosti uz komentare dobivenih rezultata provedenog istraživanja.

7.5. Metode i sudionici ankete

Metoda prikupljanja podataka je web anonimna anketa koja je izrađena u obliku Google obrasca. Istraživanje je trajalo tijekom cijelog listopada 2020. godine. Anketa se sastojala od dvadeset i jednog pitanja, podijeljenih u dva dijela. Prvom dijelu pripadaju prva tri opća pitanja o ispitanicima, dok drugi dio čine osamnaest pitanja vezanih uz platformu iBiblos – jesu li imali poteškoća prilikom aktivacije računa, što najviše čitaju na platformi, što smatraju da su prednosti i nedostaci platforme i sl.

U anketi je sudjelovalo 115 ispitanika, odnosno aktivnih korisnika platforme. U trenutku provedbe ankete bilo je otprilike 650 aktivnih korisnika platforme tako da je obuhvaćen uzorak od otprilike 17% ukupne populacije. Anketa je poslana putem raznih kanala – mail adresa, društvene mreže, digitalne platforme za slanje poruka, a korisnici su po vlastitoj želji ispunili anketu ili ne.

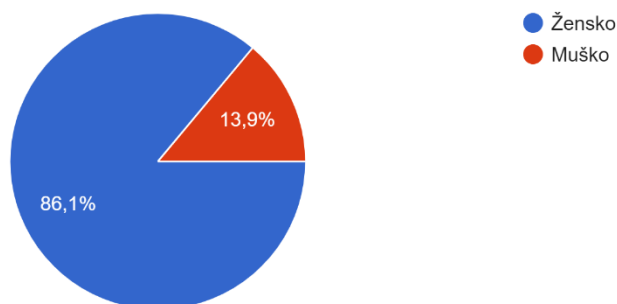
Kod većine pitanja mogao se izabrati samo jedan ponuđeni odgovor, osim kod četiri pitanja koja su nudila mogućnost višestrukog odgovora. Šest je pitanja bilo otvorenog tipa, npr. pitanja kao: gdje ste čuli za platformu, s kojim ste se poteškoćama susreli i sl.

7.6. Rezultati istraživanja

7.6.1. Opća pitanja

Prva grupa pitanja u anketnom pitanju odnosila se na socijaldemografske značajke - spol, dob i stručna sprema.

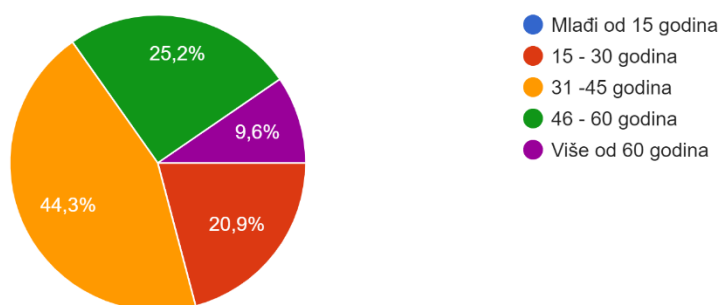
1. Spol
115 odgovora

Grafikon 1. Podjela ispitanika prema spolu

Prvo opće pitanje odnosilo se na spol ispitanika. Od ukupnih 115 ispitanika, u anketi je sudjelovalo 99 (86,1 %) žena i 16 (13,9 %) muškaraca.

2. Dob
115 odgovora

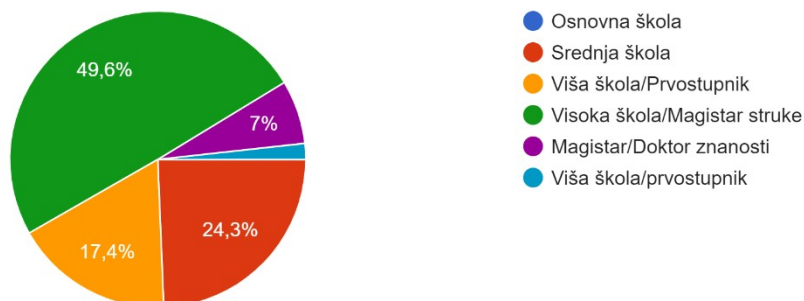
Grafikon 2. Podjela ispitanika po dobnoj strukturi

Kako vidimo na grafikonu 2., najviše ispitanika je između 31. i 45. godine života - 51(44,3%). Zatim slijede ispitanici između 46 i 60 godina, njih 29 (25,2%) i ispitanici

od 15 do 30 godina - 24 (20,9%). Najmanje ispitanika je u rasponu većem od 60 godina - 11 (9,6%), a mlađih od 15 godina uopće nema.

3. Stručna sprema

115 odgovora

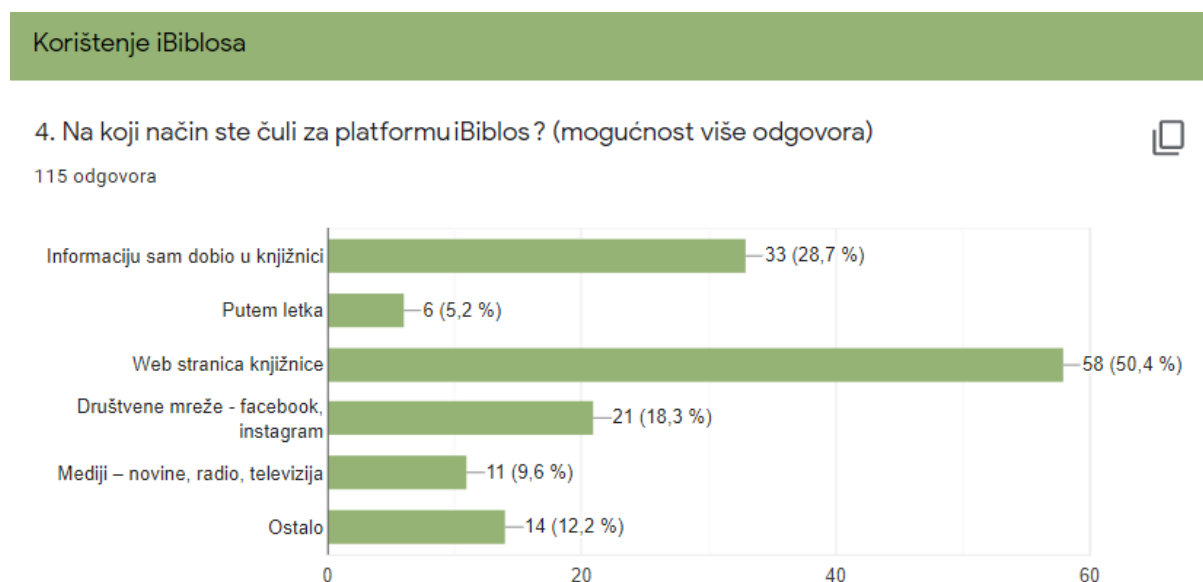

Grafikon 3. Podjela ispitanika po stručnoj spremi

Što se tiče stručne spreme, gotovo polovica ispitanika ima visoku školu/magistar struke - 57 (49,6%), zatim slijede oni sa srednjom školom, njih 28 (24,3%) i višom školom - 20 (17,4%). Najmanje je onih sa magisterijem/doktoratom - 8 (7%) i samo osnovnom školom - 2 (1,7%).

7.6.2. Drugi dio - korištenje iBiblosa

Drugi dio čine ankete čine osamnaest pitanja vezanih uz platformu iBiblos – jesu li korisnici imali poteškoća prilikom aktivacije računa, što najviše čitaju na platformi, što smatraju da su prednosti i nedostaci platforme i sl.

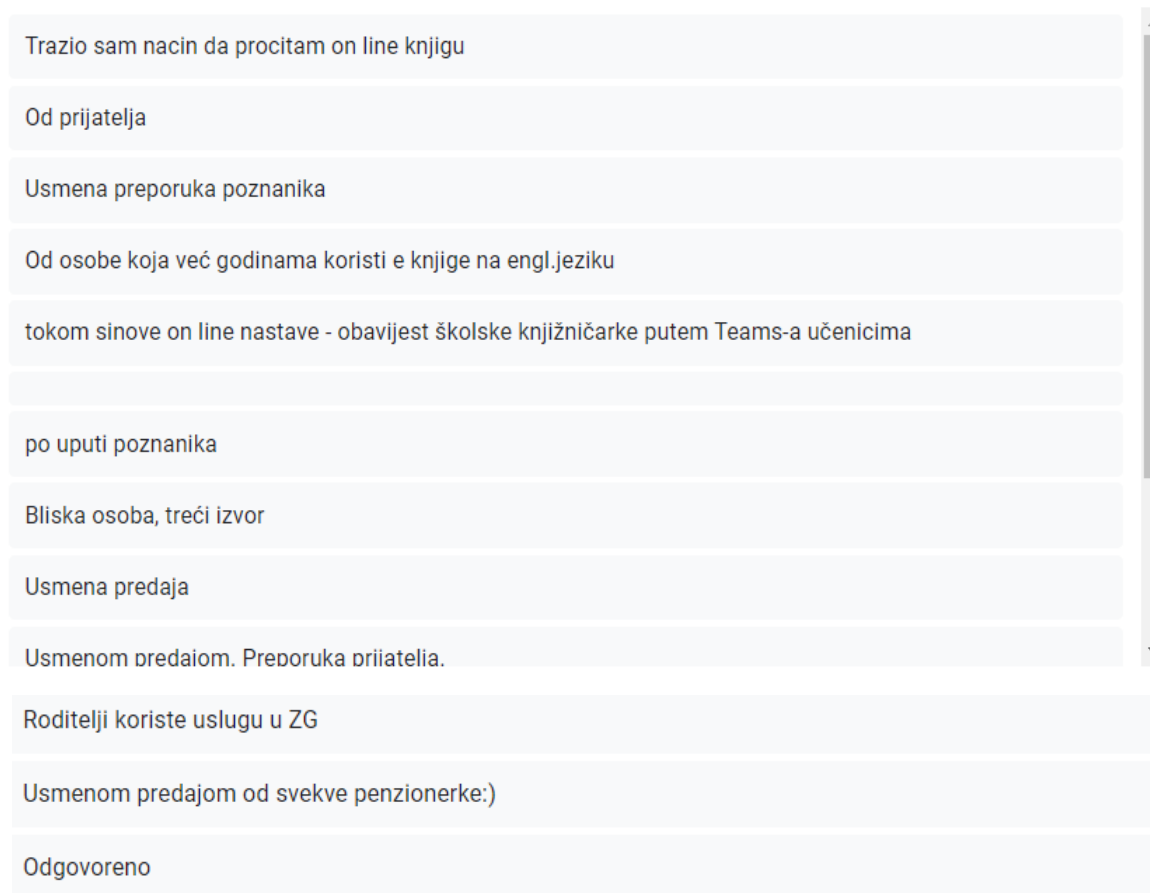

Grafikon 4. Način na koji su korisnici čuli za platformu iBiblos

Na pitanje *Na koji ste način čuli za platformu iBiblos* polovica odgovora odnosi se na *web stranicu knjižnice* - 58 (50,4%). Drugi najbrojniji odgovor je da su *informaciju dobili u knjižnici* - 33 (28,7%), a 21 (18,3%) ispitanik za platformu je čulo putem *društvenih mreža - Facebook, Instagram*. Najmanje ispitanika informaciju je dobilo putem medija – novine radio, televizija - 11 (9,6%) i putem letka - 6 (5,2%). Njih 14 (12,2%) ispitanika odabralo je odgovor *ostalo*.

5. Ako je odgovor na prethodno pitanje "Ostalo", molim Vas navedite na koji ste način čuli za iBiblos.

13 odgovora

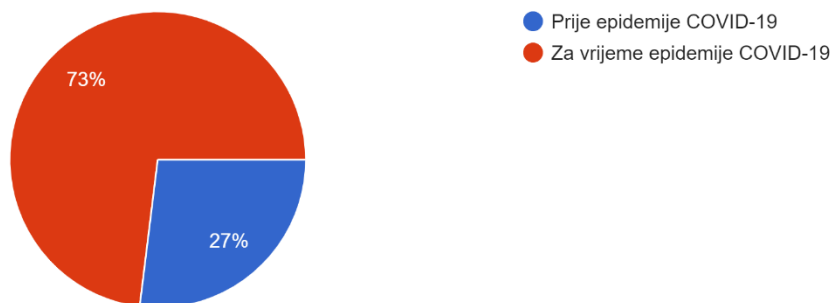
Trazio sam nacin da procitam on line knjigu
Od prijatelja
Usmena preporuka poznanika
Od osobe koja već godinama koristi e knjige na engl.jeziku
tokom sinove on line nastave - obavijest školske knjižničarke putem Teams-a učenicima
po uputi poznanika
Bliska osoba, treći izvor
Usmena predaja
Usmenom predajom. Preporuka prijatelja.
Roditelji koriste uslugu u ZG
Usmenom predajom od sveske penzionerke:)
Odgovoreno

Grafikon 5. Odgovori korisnika na koji su način čuli za platformu iBiblos.

Sljedeće pitanje je otvorenog tipa – od ispitanika se traži odgovori na pitanje na koji su način do informacije o iBiblosu. Budući da je jedan od ponuđenih odgovora na prethodno pitanje je bio i *ostalo*, a ukupno 14 ispitanika odabralo je upravo taj odgovor, u sljedećem grafikonu možemo vidjeti raznolike odgovore na koji su način čuli za platformu iBiblos. Najčešće je to odgovor – usmenom predajom, a jedan korisnik je čak i samostalno istraživao na koji bi način mogao pročitati e-knjigu. Jedan korisnik je dobio informaciju tijekom online nastave svoga djeteta.

6. Broj korisnika iBiblosa povećao se za vrijeme epidemije COVID-19 kada je knjižnica bila zatvorena i ograničeno dostupna. Kada ste Vi pristupili platformi iBiblos?

115 odgovora

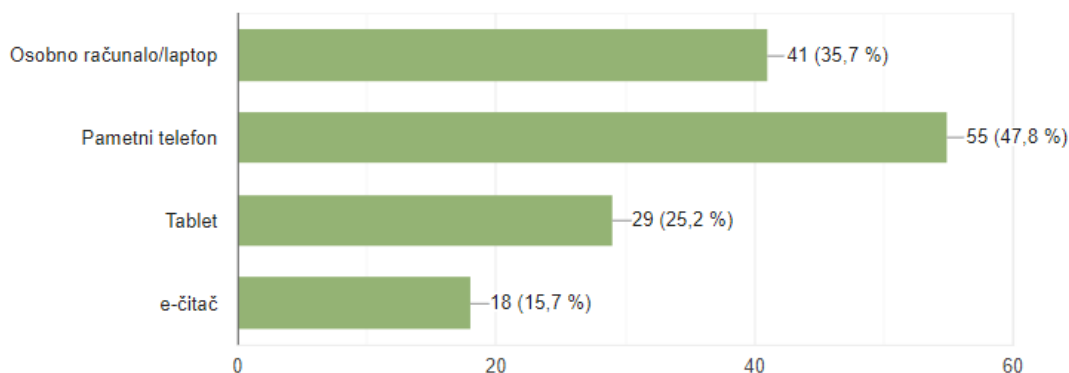

Grafikon 6. Prikaz odgovora na pitanje kada su korisnici pristupili platformi – prije ili za vrijeme epidemije COVID-19

Na pitanje kada su korisnici pristupili platformi, njih čak 84 (73%) odgovorilo je da su pristupili iBiblosu za vrijeme epidemije, a 31 (27%) prije epidemije COVID-19 što pokazuje veliki interes za čitanjem e-knjiga kada je knjižnica bila zatvorena ili ograničeno dostupna.

7. Koji uređaj koristite za čitanje e-knjiga? (mogućnost više odgovora)

115 odgovora

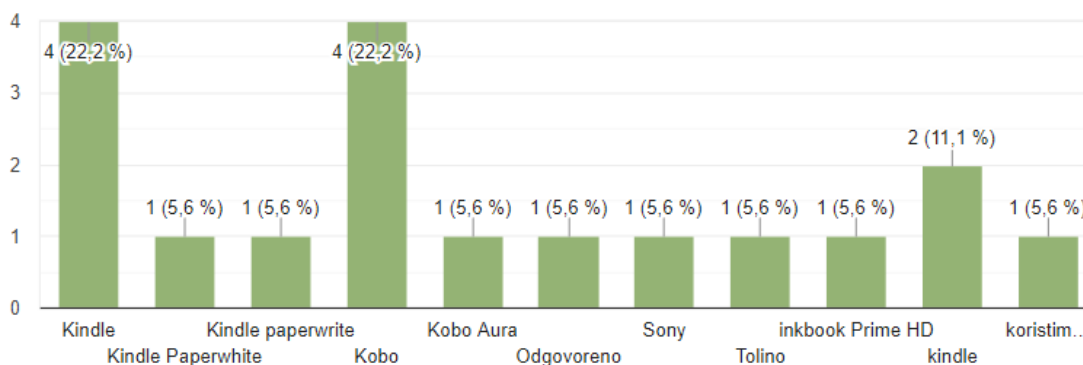
Grafikon 7. Prikaz uređaja koje korisnici koriste za čitanje e-knjiga

Sedmo pitanje odnosi se na uređaje koje korisnici iBiblos-a koriste za čitanje e-knjiga. Najveći postotak koristi *pametni telefon* - 55 (47,8%) i *osobno računalo/laptop* - 41 (35,7%), a nakon njih je *tablet* - 29 (25,2%). *E-čitač* koristi 18 (15,7%) ispitanika.

8. Ako je odgovor na prethodno pitanje bio e-čitač, molim Vas navedite koji e-čitač koristite.

18 odgovora

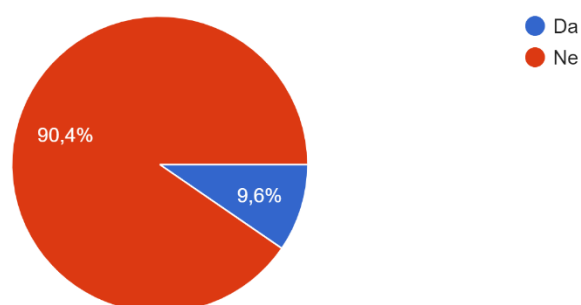

Grafikon 8. Prikaz e-čitača koje korisnici koriste za čitanje e-knjiga

Od tih 15,7%, odnosno 18 ispitanika koji koriste e-čitač za čitanje e-knjiga, njih 9 je odgovorilo Kindle/Kindle Paperwhite što je zapravo malo zbunjujuće budući da čitač Kindle je namijenjen samo na čitanje knjiga s platforme Amazon. Tu su i sljedeći tipovi e-čitača: Kobo, Kobo Aura, Sony, Tolino, Inbook Prime HD . Zadnji odgovor glasi – koristim Kindle, no nažalost platforma ne podržava čitanje preko tog uređaja pa pretpostavljamo da korisnik koristi još neki uređaj za čitanje e-knjiga na iBiblosu.

9. Jeste li imali poteškoća prilikom aktivacije korisničkog računa?

115 odgovora

Grafikon 9. Poteškoće prilikom aktivacije korisničkog računa

Deveto pitanje odnosi se na poteškoće prilikom aktivacije korisničkog računa. Velika većina korisnika - 104 (90,4%) nije imalo poteškoća prilikom aktivacije istog, a njih 11 (9,6%) izjavilo je da su imali određene poteškoće.

10. Ako je odgovor na prethodno pitanje da, molim Vas ukratko navedite s kojim ste se poteškoćama susretali.

12 odgovora

Nisam mogla otvoriti knjige
nije mi radilo na mobitelu
Skidanje aplikacije u GooglePlayu - nisam to odmah odradila
Nije prihvaćalo verifikaciju isprve
ne sjećam se točno, ali nije bio user friendly..teško sam shvatila kako funkcionira..sve sam radila preko smartphonea i učinilo mi se da nije dobro prilagođen za tu aplikaciju
Nisam mogla otvoriti knjigu nego stalno isti reklamni pasus.
Neadekvatna aplikacija ma mobitelu
Razne
Dugotrajno čekanje na aktivaciju aplikacije i pomalo nejasne upute o istoj.
Dugo je trajalo dok je knjižnica odobrila zahtjev, i daljr imam poteskoce prilikom posudbe nekih knjiga.
Jednostavno nisam znala pratiti Upute pa sam zatražila pomoć

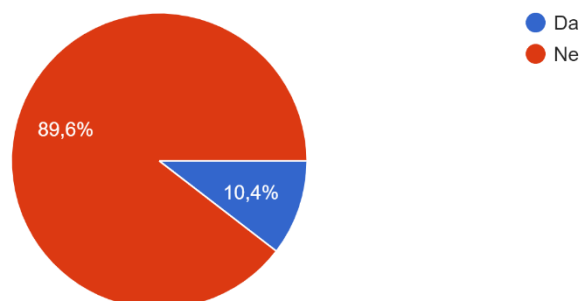
Grafikon 10. Prikaz poteškoća s kojima su se korisnici susretali prilikom aktivacije korisničkog računa

Deseto pitanje bilo je otvorenog tipa – tražilo se od ispitanika da samostalno ponude odgovore, odnosno navedu koje su poteškoće s kojima su se susreli prilikom aktivacije korisničkog računa. Korisnici koji su odgovorili da su se susretali s poteškoćama u aktivaciji korisničkog računa, naveli su raznolike poteškoće. Najčešća poteškoća koju su naveli jest neadekvatna aplikacija ili nemogućnost čitanja e-knjige, a ti odgovori bi se više odnosili na sljedeće pitanje oko instalacije aplikacije/programa za čitanje e-knjiga. Odgovori „dugotrajno čekanje na aktivaciju aplikacije i pomalo nejasne upute o istoj“, „dugo je trajalo dok je knjižnica odobrila zahtjev“, „nije prihvaćalo verifikaciju isprve“ i „nisam znala pratiti upute pa sam

zatražila pomoć“ konkretni su odgovori koji se odnose upravo na aktivaciju korisničkog računa.

11. Jeste li imali poteškoća prilikom instalacije aplikacije/programa za čitanje e-knjiga?

115 odgovora

Grafikon 11. Poteškoće prilikom instalacije aplikacije/programa za čitanje e-knjiga

Sljedeće pitanje odnosilo se na poteškoće prilikom instalacije aplikacije/programa za čitanje e-knjiga. Ukupno 103 (89,6%) ispitanika odgovorilo je da nije imalo poteškoća, a 12 (10,4%) je odgovorilo da se susrelo s ponekim poteškoćama. Usporedivši s prethodnim pitanjem, možemo zaključiti kako su korisnici imali nešto više poteškoća prilikom instalacije aplikacije/programa za čitanje e-knjiga, iako se i po ponuđenim odgovorima iz prethodnog pitanja dalo zaključiti kako su se poneki odgovori odnosili na instalaciju aplikacije/programa, a ne na poteškoće prilikom aktivacije korisničkog računa.

12. Ako je odgovor na prethodno pitanje da, molim Vas ukratko navedite s kojim ste se poteškoćama susretali.

11 odgovora

nije bilo moguće otvoriti posuđenu knjigu na računalu

ne mogu otvoriti knjigu

Nisam znala na koji način

Platforma ne podržava kindle,

ponovo, ne sjećam se, ali nije funkcioniralo lako..mučila sam se sa svim

Neadekvatna aplikacija za mobitel- pružena pomoć prilikom odlaska u knjižnicu(vrlo brza i profesionalna)

Nije funkcioniralo i upute nisu jasne

Kao i odgovor na 10. pitanje.

Mislim da sam instalirala neki program koji nije podržavao čitanje e- knjiga

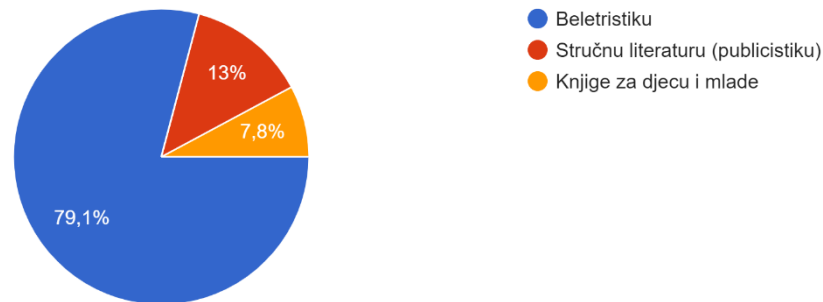
Kao i na prethodnom pitanju, zatražila sam pomoć pa su mi tako napravljene obje instalacije

Grafikon 12. Prikaz poteškoća s kojima su se korisnici susretali prilikom instalacije aplikacije/programa za čitanje e-knjiga

I ovo je pitanje bilo otvorenog tipa gdje su korisnici mogli sami ponuditi odgovor, odnosno poteškoću s kojom su se susreli. Najčešća poteškoća s kojima su se korisnici susretali prilikom instalacije aplikacije/programa za čitanje e-knjiga jest ta da nije bilo moguće otvoriti posuđenu knjigu. Isto tako, česta poteškoća je i instalacija neadekvatne aplikacije/programa. Korisnici su zatražili pomoć odlaskom u Knjižnicu te im je ista i pružena – vrlo brza i profesionalna kako je jedan korisnik izjavio.

13. Što najviše posuđujete s platforme iBiblos?

115 odgovora

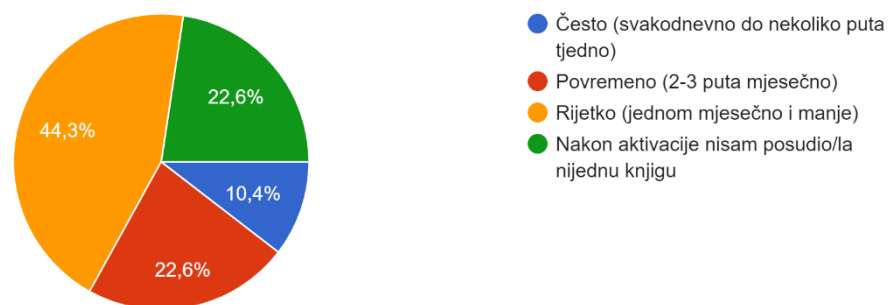

Grafikon 13. Prikaz najčešće posuđivane literature na platformi iBiblos.

Ispitanici koji koriste digitalnu platformu za čitanje e-knjiga iBiblos, najčešće posuđuju beletristiku – 91 (79,1%) ispitanik. Njih 15 (13%) ispitanika najčešće posuđuje stručnu literaturu, a 9 (7,8%) ispitanika knjige za djecu i mlade. Najveća ponuda knjiga na iBiblosu upravo i jest beletristika tako da je i očekivano da se najčešće posuđuje upravo ta vrsta literature.

14. Koliko često koristite iBiblos?

115 odgovora

Grafikon 14. Prikaz učestalosti korištenja platforme iBiblos

Četrnaesto pitanje odnosilo se na učestalost korištenja platforme za posudbu e-knjiga iBiblos. Najveći postotak ispitanika odgovorilo je da platformu koristi rijetko (jednom mjesečno i manje) – 51 (44,3%) ispitanik. Zatim, podjednaki broj korisnika – 26 (22,6%) odgovorilo je da platformu koristi povremeno (2-3 puta mjesečno) te da

nakon aktivacije nisu posudili niti jednu knjigu. Samo 12 (10,4%) ispitanika platformu koristi često (svakodnevno do nekoliko puta tjedno).

15. Ako je Vaš odgovor "Nakon aktivacije nisam posudio/la nijednu knjigu", ukratko navedite razlog.

25 odgovora

Premali izbor
imam previše knjiga kod kuće i na Kindlu
Jer nemam e-čitač knjiga a na mobitelu mi je to presitno. A i više volim fizičke knjige.
Draže su mi tiskane knjige, dodir s papirom, listanje stranica.
Aplikaciju sam instalirala radi beletristike i knjiga za mlade. Međutim izbor knjiga, kako beletristike tako i onih za mlade je bio izuzetno oskudan i ne zanimljiv u odnosu na osobne ukuse mene i mojeg djeteta.
Samo sam jednu knjigu posudila u vrijeme lockdowna, inače više volim otići u knjižnicu, tražiti knjigu i čitati ju u tom obliku jer me umara čitanje s mobitela.
Čitanje e-knjige nije mi moglo pružiti isto zadovoljstvo kao čitanje prave knjige, nemjerljivo.
ne mogu otvoriti knjigu
Platforma ne podržava kindle
Jako mali izbor knjiga
Imala sam poteškoća s otvaranjem knjiga i nisam uspjela riješiti problem
Trebala bi biti veća ponuda knjiga.
nema toliko izbora knjiga
Imala sam kod kuće veći broj posuđenih knjiga i osobno mi je draže čitati knjigu nego e-knjigu
mislim da sam posudila jednu knjigu, ali ju nisam mogla čitati na telefonu, pa je postojao i neki rok povrata, bojala sam se da ću zaboraviti virtualno vratiti knjigu, pa sam ju radije vratila iako nisam shvatila čemu taj povrat služi..

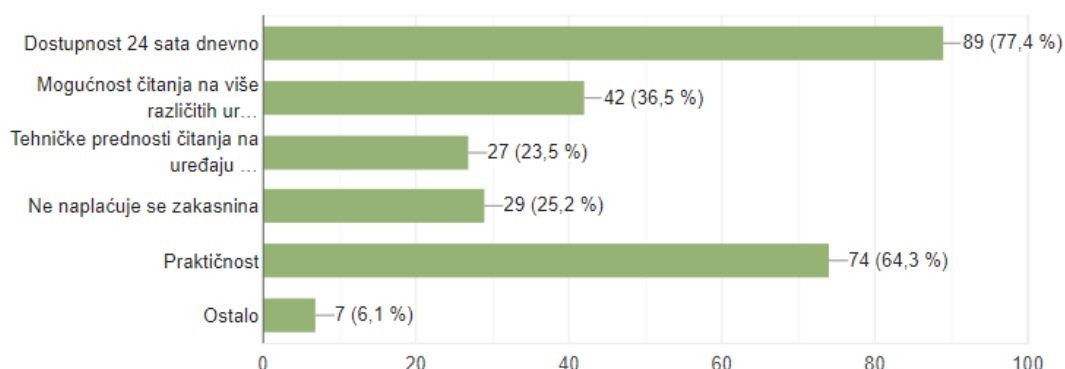
Grafikon 15. Prikaz razloga zašto nisu ispitanici nakon aktivacije iBiblosa nisu posudili nijednu knjigu

Još jedno pitanje otvorenoga tipa odnosilo se na one ispitanike koji su na prethodno pitanje ponudili odgovor „Nakon aktivacije nisam posudio/la nijednu knjigu“. Zanimalo nas je koji su to razlozi, a ponuđeni su raznoliki odgovori. Kada ih grupiramo po sličnosti, najčešći odgovor je onaj koji se odnosi na to da korisnici radije odlaze u knjižnicu i čitaju papirnatu knjige te im je premali izbor knjiga na iBiblosu, a nešto manji broj odgovora odnosi se na tehničke poteškoće – neadekvatna aplikacija, nemogućnost čitanja na čitaču Kindle, nesnalaženje s aktivacijom.

16. Navedite prednosti posudbe knjiga s iBiblosa. (mogućnost odabira više odgovora)

115 odgovora

Grafikon 16. Prednosti posudbe knjiga s platforme iBiblos

Korisnici iBiblosa kao najveću prednost posudbe knjiga s iBiblosa vide dostupnost 24 sata dnevno – ukupno 89 ispitanika (77,4%). Praktičnost je navelo 74 (64,3) ispitanika. Mogućnost čitanja s različitih uređaja također navode kao jednu od najvećih prednosti – ukupno 42 (36,5%) ispitanika, kao i to što se ne naplaćuje zakasnina – 29 (25,2%) ispitanika. Tehničke prednosti čitanja na uređaju - prilagodba svjetline zaslona, veličine slova, pisanje bilježaka i sl. kao prednost navelo je ukupno 27 (23,5%) ispitanika, a ostalo 7 (6,1%) ispitanika.

17. Ako je odgovor na prethodno pitanje i "Ostalo", molim Vas navedite prednosti.

7 odgovora

ja sam teško pokretna (u kolicima), i na taj način mogu bez pomoći posuditi knjigu

knjige su bile dostupne tijekom lock down-a

Jednostavnost, ne mora se fizički ići u knjižnicu, ako knjiga ima mnogo stranica, ne moramo je držati u ruci

jedina prednost bila mi je što je to bio jedini način da dođem do knjiga dok je knjižnica zatvorena

Na iBiblosu pročitala sam samo 1 knjigu i shvatila da nije to za mene

Mozes posuditi knjigu bilo gdje kad ti postane dosadno

Mogućnost posudbe knjiga na putovanjima

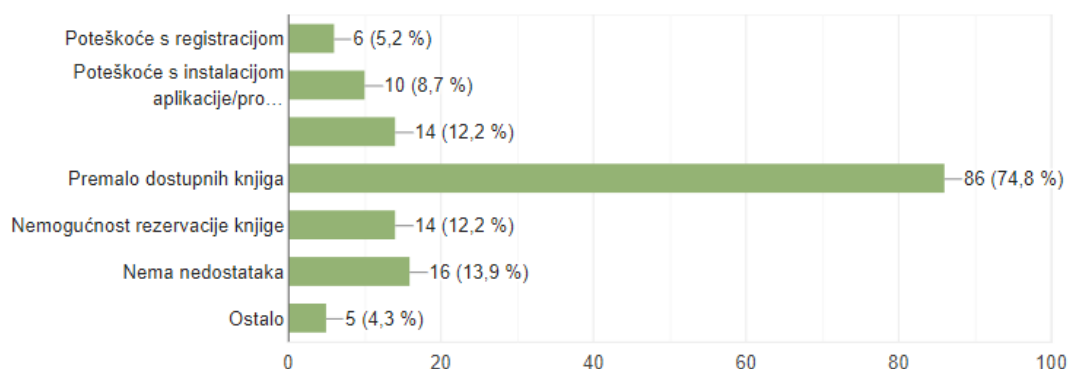
Grafikon 17. Ostale prednosti posudbe knjiga s platforme iBiblos

Nekoliko korisnika na pitanje ponudilo je odgovor „ostalo“ te smo željeli saznati koje su to prednosti koji oni vide u korištenju iBiblosa za posudbu e-knjiga. Dva odgovora odnosila su se na mogućnost čitanja knjiga u vrijeme kada je knjižnica bila zatvorena zbog pandemije COVID-19. Zanimljiv je odgovor i taj da se na taj način knjiga ne mora držati u ruci ako ima puno stranica, te mogućnost čitanja knjiga na putovanjima i kada postane dosadno. Izrazila se i jedna korisnica s posebnim potrebama koja je teško pokretna (u kolicima) i ona prednost vidi u tome da može bez pomoći posuditi knjigu.

18. Navedite nedostatke posudbe s iBiblosa. (mogućnost odabira više odgovora)

115 odgovora

Grafikon 18. Nedostaci posudbe knjiga s platforme iBiblos

Kao najveći nedostatak posudbe knjiga s iBiblosa korisnici vide u premaloj dostupnosti knjiga – 86 (74,8%) ispitanika. Zatim je 16 (13,9%) ispitanika izjavilo da nema nedostataka, a 14 (12,2%) ispitanika nedostatak vidi u „poteškoćama s preuzimanjem e-knjige s platforme“ i „nemogućnosti rezervacije knjige“, a 10 (8,7%) ispitanika nedostatak je „poteškoća s instalacijom aplikacije/programa za posudbu e-knjiga“. Nekoliko ispitanika – njih 6 (5,2%) kaže da je nedostatak i „poteškoća s registracijom“, a 5 (4,3%) ispitanika odabralo je odgovor „ostalo“.

19. Ako je odgovor na prethodno pitanje "Ostalo", molim Vas navedite nedostatke.

4 odgovora

Više volim pravu knjigu

Vidi odgovor na 15. pitanje

iBiblos je odlična platforma, iako osobno još uvijek dajem prednost tiskanim knjigama. Šetati među policama u knjižnici i imati knjigu u rukama je za mene poseban osjećaj kojeg nažalost kod e-knjiga nema. Ovo je naravno samo moje subjektivno mišljenje, a nikako nedostatak iBiblosa.

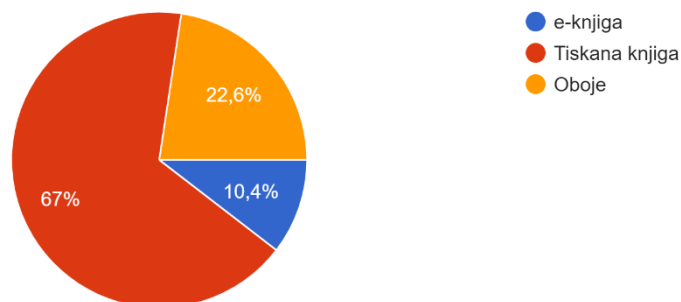
Ljubitelj sam čitanja iz "klasične" knjige nego sa ekrana

Grafikon 19. Ostali nedostaci posudbe knjiga s platforme iBiblos

Ostali nedostaci su očekivani iz prijašnjih odgovora – korisnici više vole tiskanu knjigu i odlazak u knjižnicu.

20. Čitate li radije e-knjige ili tiskane knjige?

115 odgovora

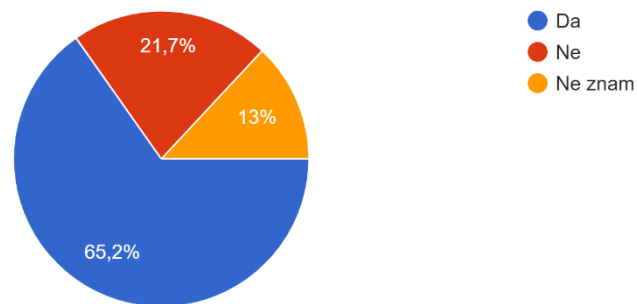

Grafikon 20. Prikaz preferiranih oblika knjiga

Pred kraj ankete nameće se i pitanje što korisnici iBilosa ipak radije čitaju – tiskanu knjigu ili e-knjigu. Ukupno 77 (67%) ispitanika izjavilo je da radije čita tiskanu knjigu, a 12 (10,4%) ispitanika radije čita e-knjigu. Ponuđen je bio i odgovor „oboje“ i za tu se opciju odlučilo 26 (22,6%) ispitanika.

21. Biste li voljeli čitati novine i časopise na iBiblosu?

115 odgovora

Grafikon 21. Novine i časopisi na platformi iBiblos

Zadnje pitanje u istraživanju odnosi se na uvođenje dodatne usluge na platformi iBiblos – čitanje novina i časopisa. Većina ispitanika – ukupno 75 (65,2%) izjasnilo se da bi voljelo čitati novine i časopise na platformi, a 25 (21,7%) ispitanika ne bi voljelo čitati novine i časopise na iBiblosu. Nekoliko ispitanika, njih 15 (13%), neodlučno je po tom pitanju.

7.7. Rasprava

Provedeno istraživanje o korištenju digitalne platforme za posudbu e-knjige iBiblos provedeno je u listopadu 2020. među korisnicima iBiblosa Gradske knjižnice i čitaonice Pula. Ispitano je ukupno 115 korisnika iBiblosa, a najveći postotak ispitanika je ženskog spola, dobi između 31 i 45 godina visoke stručne spreme.

Platforma iBiblos relativno je nova usluga istarskih narodnih knjižnica, pokrenuta u studenom 2018. godine. Najčešći kanal putem kojeg su korisnici pulske knjižnice doznali za platformu jest web stranica knjižnice ili su informaciju dobili u knjižnici. Društvene mreže mediji su također popularni izvor informacije kao i „usmena predaja“.

Valja istaknuti kako je istraživanje rađeno u vrijeme kada je svijet i Hrvatsku zahvatila pandemija COVID-19, a Gradska knjižnica i čitaonica Pula bila je zatvorena u razdoblju od 11. ožujka do 27. travnja 2020., a i nakon otvorenja prvo je vrijeme bila ograničeno dostupna – radilo se skraćeno i bio je ograničen broj korisnika koji su mogli biti istovremeno u prostoru te se time povećavalo vrijeme čekanja i ulaska u knjižnicu. Velika većina ispitanika upravo je u vrijeme pandemije pristupila platformi iBiblos budući da je knjižnica bila zatvorena, a kasnije i ograničeno dostupna i korisnici su tražili alternativne načine čitanja knjiga. Svakako možemo zaključiti da je platforma u to vrijeme porasla, postala je prepoznatljiva i vidljivija među korisnicima knjižnice, a zasigurno ima i korisnika koji nastavljaju koristiti se iBiblosom i kada je knjižnica otvorena. Valja napomenuti još jednom da je prije pandemije broj aktivnih korisnika bio 180, a u jeku pandemije, na dan 30. lipnja 2020. čak 835 aktivna korisnika. U vrijeme provedbe istraživanja, brojka se nešto smanjila – oko 650 aktivnih korisnika, ali je to i dalje vrlo visoka brojka u odnosu na razdoblje prije pandemije.

Ispitanici najčešće koriste pametni telefon i osobno računalo/laptop za čitanje e-knjiga na iBiblosu, nešto manje tablet, a najmanje e-čitač. Prilikom aktivacije korisničkog računa, ispitanici uglavnom nisu imali poteškoća, a manji postotak izjavilo da je poteškoća s kojom su se susreli – čekanje dok knjižica odobri zahtjev, nije radilo na pametnom telefonu i sl. Što se tiče instalacije aplikacije/programa za

čitanje e-knjiga, i tu većina ispitanika nije imala poteškoća, a oni koji su imali poteškoće to su najčešće – ne mogu otvoriti knjigu, instalacija krive aplikacije, poteškoće s praćenjem uputa.

Na platformi iBiblos može se posuđivati beletristika, stručna literatura te knjige za djecu i mlade. Najviše zastupljena je beletristika, a istraživanje je pokazalo da ispitanici posuđuju upravo takvu literaturu (79,1%), stručnu literaturu u nešto manjem postotku (13%), a najmanje knjige za djecu i mlade (7,8%). Hipoteza *Korisnici najčešće čitaju beletristiku* pokazala se točnom jer korisnici na iBiblosu čitaju najviše beletristiku, nešto manje stručnu literaturu, a najmanje čitaju knjige za djecu i mladu što je na neki način očekivano budući da je najveća ponuda na platformi upravo beletristika, zatim stručna literatura, a najmanje ima literature za djecu i mlade.

Bez obzira na sve veću upotrebu digitalnih uređaja općenito, knjiga je još uvijek popularnija u svom izvornom tiskanom obliku. Najveći postotak ispitanika (44,3%) korisnika iBiblosa platformu koristi rijetko (jednom mjesečno i manje), a povremeno (2-3 puta mjesečno) 22,6% ispitanika, a isti je postotak onih koji nakon aktivacije nisu posudili nijednu knjigu. Platformu često (svakodnevno do nekoliko puta tjedno) koristi samo 12 (10,4%) ispitanika. Razlog zašto ispitanici rijetko koriste platformu za posudbu e-knjiga iBiblos je što ispitanici više vole tiskanu knjigu, miris knjige, listanje stranica, a s druge strane je premala dostupnost e-knjiga za posudbu. U manjem postotku su tehnički razlozi. Dolazimo do zaključka kako ranije postavljena hipoteza *Korisnici iBiblosa povremeno koriste platformu za posudbu e-knjiga* djelomično jest točna, odnosno pokazalo se kako korisnici koriste platformu rijetko do povremeno.

Zanimalo nas je i koje su to prednosti i mane koje korisnici vide u platformi iBiblos i pokazalo se da uje najveća prednost „dostupnost 24 sata dnevno“ i „praktičnost“, ali i „mogućnost čitanja s više uređaja istovremeno“, „ne naplaćuje se zakasnina“ i „tehničke prednosti čitanja na uređajima - prilagodba svjetline zaslona, veličine slova, pisanje bilježaka i sl.“ Ispitanici prednost vide i u tome da su mogli doći do knjiga u vrijeme kada je knjižnica bila zatvorena, mogu se čitati na putovanjima, a izrazila se i jedna korisnica s posebnim potrebama koja je teško pokretna (u kolicima) i ona prednost vidi u tome da može bez pomoći posuditi knjigu.

Najveći nedostatak platforme je premalom izboru knjiga - 86 (74,8%), ali tu su i poneke tehničke poteškoće kao instalacija programa za posudbu e-knjiga i aktivacija korisničkog računa i nemogućnost rezervacije knjige. Često se kao nedostatak navodi to što ispitanici više vole tiskanu knjigu i odlazak u knjižnicu među prave police. Moglo se i očekivati – većina ispitanika, 77 (67%) više voli tiskanu knjigu. Tiskanu i e-knjigu zajedno voli 26 (22,6%) ispitanika, a isključivo e-knjigu samo njih 12 (10,4%) ispitanika. Dakle, hipoteza *Tiskana knjiga popularnija je od e-knjige* ispitivanjem se pokazala točnom, velika većina ispitanika odgovorila je da više voli tiskanu knjigu.

iBiblos je platforma na kojoj je moguće posuđivati knjige i nema mogućnost čitanja novina i časopisa kao npr. MLOL koji smo ranije spominjali. Na pitanje bi li voljeli čitati novine i časopise na iBiblosu, najveći broj ispitanika odgovorilo je potvrdno – 65,2% tako da se može razmišljati o uvođenju nove usluge na platformu.

Istraživanje je provedeno u listopadu 2020., u vrijeme pandemije COVID-19 i nakon proljeća kada su i knjižnice jedno vrijeme bile zatvorene. Zasigurno možemo potvrditi da je takva situacija utjecala na porast broja novih korisnika iBiblosa što je i pozitivno jer će jedan dio korisnika nastaviti koristiti platformu i sada kada su knjižnice otvorene, odnosno mogu koristiti obje usluge istovremeno. Krajem 2019. godine iBiblos je imao samo 180 aktivnih korisnika dok je na dan 30. lipnja 2020. ta brojka porasla na 835 aktivna korisnika. Da ih okolnosti nisu „natjerali“ na to, jedan dio korisnika ne bio možda nikad ni probao koristiti iBiblos – možda zbog straha od neznanja novih tehnologija, navike na čitanje tiskane knjige i sl. U svakom slučaju, korisnici još uvijek više vole tiskanu knjigu bez obzira na pojavu e-knjige i neće ju e-knjiga tako brzo zamijeniti, a vjerojatno ni neće uopće. Ali moramo naglasiti da korisnici imaju mogućnost izbora – dakle mogu odlaziti po tiskane knjige, ali imaju i mogućnost posudbe e-knjige i to je jedino ispravno.

Prisjetimo se da prije 2018. u Hrvatskoj nije postojala platforma za posudbu e-knjiga u sustavu knjižnica. Platforma iBiblos je nova i još ima dosta prostora za rast i razvitak, ali ne zaboravimo da je to prva platforma za posudbu e-knjiga u Hrvatskoj i na hrvatskom jeziku u sustavu jedne knjižnice, razvijena prije knjižnične aplikacije ZaKi book, a koja će se vremenom zasigurno razvijati i postajati još boljom.

8. Zaključak

Tiskane knjige još su uvijek osnova fonda većina knjižnica, ali novi mediji polako pronalaze svoje mjesto – računalne igre, zvučne knjige, glazbeni CD-i i filmovi na DVD-ima, elektroničke knjige. Elektroničke knjige ne razlikuju se puno od tiskanih knjiga - po pitanju autorstva, recenzije ili izgleda stranica, ali razlikuju se po načinu njihovog korištenja i prijenosa do čitatelja

Ovim radom htjelo se prikazati stanje elektroničke knjige u Hrvatskoj. Krenuli smo od teorijskih polazišta – definirali smo e-knjigu, prikazali njezine prednosti i nedostatke, ukratko opisali povijesni razvoj i začetnike e-knjige kroz digitalizaciju tiskanih djela. Opisali smo e-posudbu, načine e-posudbe, ali i raspravili o problematici između knjižnica i nakladnika koji posluju s e-knjigom.

Prikazali smo platforme za kupnju i posudbu e-knjiga koje djeluju izvan knjižnica kao i platforme koje djeluju u sastavu knjižnica. Te su platforme velika novost u uslugama koje nude knjižnice. Upravo zato se i provelo istraživanje nad korisnicama digitalne platforme za posudbu e-knjiga iBiblos u sastavu Gradske knjižnice i čitaonice Pula. Ta je platforma pokrenuta u studenom 2018. godine i trenutačno ima oko 650 aktivnih korisnika, a brojka se povećala upravo u vrijeme epidemije COVID-19 kada je knjižnica bila zatvorena i ograničeno dostupna. Bez obzira na pojavu e-knjige, korisnici još uvijek više preferiraju tiskanu knjigu, ali valja naglasiti da sada imaju mogućnost izbora – mogu posuđivati tiskanu knjigu, ali imaju i mogućnost posudbe e-knjige.

Možemo zaključiti kako e-knjizi tek predstoji izgradnja kulturnog statusa koji klasična knjiga uživa već godinama, a uvođenjem takve građe knjižnica zasigurno može privući nove korisnike koji su možda ranije smatrali da im one nemaju što ponuditi.

9. Literatura

9.1. Tiskani izvori

1. Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb :Hrvatska sveučilišna naklada, 2009.
2. Horvat, A.; Živković, D. Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012.
3. ISBD(ER) : međunarodni standardni bibliografski opis elektroničke građe. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2001.
4. Keča, M. E-knjiga – najnoviji oblik knjige. // Knjižničar/Knjižničarka. 3, 3(2010.)
5. Petr Balog, K. Izazovi organizacije, korištenja i vrednovanja elektroničkih knjiga u knjižničnim zbirkama. // Knjiga i književnost na novim medijima / uredili Elli Pecotić, Snježana Buczkowska, Katarina Krolo Žužul. Split : Gradska knjižnica Marka Marulića Split, 2011.
6. Petr Balog, K.; Feldvari K. Nabava elektroničkih knjiga u knjižnicama : s posebnim naglaskom na upravljanje vlasničkim pravima. Vjesnik bibliotekara Hrvatske.56(1-2)
7. Stričević, I. Pismenosti 21.stoljeća: Učenje i poučavanje u informacijskom okruženju.// Zrno 22, 97-98(2011)
8. Sudarević, A.Elektronička knjiga i marketing elektroničkog nakladništva u Hrvatskoj. // Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema. 1/2 (2018)
9. Tomašević, N. Kreativna industrija i nakladništvo. Zagreb : naklada Ljevak, 2015.
10. Velagić, Z. Uvod u nakladništvo. Osijek : Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku ; Odsjek za informacijske znanosti, 2013.
11. Velagić, Z.. Jakopec, T., Pehar, F., Selthofer, J.: Elektroničko nakladništvo?. Zagreb : naklada Ljevak, 2017.
12. Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001.

13. Živković, D. Elektronička knjiga : knjiga između prošlosti i budućnosti. // Knjižničar/Knjižničarka : e-časopis Knjižničarskog društva Rijeka. 3, 3(2012), str. 11. URL: <https://hrcak.srce.hr/233322>
14. Živković, D. Elektronička knjiga – neka autorskoppravna pitanja // Vizija i stvarnost : zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu / uredile Daniela Živković i Tatjana Nebesny. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2016.

9.2. Internetski izvori

1. 15-16 settembre. Due eventi MLOL online al Convengo Stelline 2020 - <https://blog.mlol.it/2020/09/09/mlol-stelline-2020/>. Pristupljeno: 26.9.2020.
2. Biblos.si - <https://www.biblos.si/>. Pristupljeno: 10.10.2020.
3. Book & zbook - <https://www.bookzbook.com/>. Pristupljeno: 27.11.2020.
4. EBLIDA - <http://www.eblida.org/> Pristupljeno: 14.10.2020.
5. EBLIDA - <http://www.eblida.org/e-read/home-campaign/>. Pristupljeno: 14.10.2020.
6. EUR-Lex - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32001L0029>. Pristupljeno: 4.9.2020.
7. Europske knjižnice i izazovi e-nakladništva - <https://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/file/EBLIDA%20-%20Europske%20knjiznice%20i%20izazovi%20e-nakladnistva%20-%20HKD%20web.pdf>. Pristupljeno: 4.9.2020.
8. iBiblos - <https://www.ibiblos.com/>. Pristupljeno: 10.10.2020.
9. Il rapporto AIE 2019 sull'Editoria in Italia - <https://editoria-digitale.com/2019/10/16/il-rapporto-aie-2019-sulleditoria-in-italia/>. Pristupljeno 26.9.2020.
10. La biblioteca digitale italiana in Istria - <https://capodistria.medialibrary.it/media/ricerca.aspx>. Pristupljeno: 24.10.2020.
11. Pravo na e-čitanje - <http://www.kgz.hr/hr/pravo-na-e-citanje/11410>. Pristupljeno: 14.10.2020.
12. Pokrenuta prva e-knjižnica u Istri „iBiblos“ - <https://www.scpu.hr/hr/informator/novosti/1647/pokrenuta-prva-e-knjiznica-u-istri-ibiblos/> Pristupljeno: 10.10.2020.

13. Project Gutenberg. Main Page. <http://www.gutenberg.org/>. Pristupljeno: 8.9.2020.
14. Reitz, Joan. Electronic book. // Online Dictionary for Library and Information Science. Online Dictionary for Library and Information Science. Libraries Unlimited, 2004. URL: https://products.abc-clio.com/ODLIS/odlis_e.aspx. Pristupljeno: 26.9.2020.
15. World eBook Fair - <http://www.worldebookfair.org/>. Pristupljeno: 4.9.2020.
16. ZaKi Book - <https://play.google.com/store/apps/details?id=io.cordova.zakibook&hl=hr>. Pristupljeno: 14.10.2020.

10. Prilozi

10.1. Anketa

iBiblos - korištenje digitalne platforme za posudbu e-knjiga

Molimo Vas da ispunite ovu anketu za potrebe pisanja diplomskog rada na temu digitalnih platformi za posudbu e-knjiga u Hrvatskoj na Katedri za bibliotekarstvo, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Cilj istraživanja: Korištenje digitalne platforme za posudbu e-knjiga iBiblos u Gradskoj knjižnici i čitaonici Pula

Prvih nekoliko pitanja je preliminarno kako bi se ustvrdila struktura ispitanika, ali anketa je anonimna i neće se objavljivati osobni podaci ispitanika.

1. Spol

- Žensko
- Muško

2. Dob

- Mlađi od 15 godina
- 15 – 30
- 31 – 45
- 46 – 60
- Više od 60

3. Stručna sprema

- Osnovna škola
- Srednja škola
- Viša škola/Prvostupnik
- Visoka škola/Magistar struke
- Magistar/Doktor znanosti

4. Na koji način ste čuli za platformu iBiblos

- Informaciju sam dobio u knjižnici
- Putem letka
- Web stranica knjižnice
- Društvene mreže - facebook, instagram
- Mediji – novine, radio, televizija
- Ostalo

5. Ako je odgovor na prethodno pitanje "Ostalo", molim Vas navedite na koji ste način čuli za iBiblos_____

6. Broj korisnika iBiblosa povećao se za vrijeme epidemije COVID-19 kada je knjižnica bila zatvorena i ograničeno dostupna. Kada ste Vi pristupili platformi iBiblos?

- Prije epidemije COVID-19
- Za vrijeme epidemije COVID-19

7. Koji uređaj koristite za čitanje e-knjiga (mogućnost više odgovora)

- Osobno računalo/laptop
- Pametni telefon
- Tablet
- e-čitač

8. Ako je odgovor na prethodno pitanje bio e-čitač, navedite koji e-čitač koristite

9. Jeste li imali poteškoća prilikom aktivacije korisničkog računa?

- Da
- Ne

10. Ako je odgovor da, ukratko navedite s kojim ste se poteškoćama susretali _____

11. Jeste li imali poteškoća prilikom instalacije aplikacije/programa za čitanje e-knjiga?

- Da
- Ne

12. Ako je odgovor da, ukratko navedite s kojim ste se poteškoćama susretali _____

13. Što najviše posuđujete s platforme iBiblos

- Beletristiku
- Stručnu literaturu (publicistiku)
- Knjige za djecu i mlade

14. Koliko često koristite iBiblos

- Često (svakodnevno do nekoliko puta tjedno)
- Povremeno (2-3 puta mjesečno)
- Rijetko (jednom mjesečno i manje)
- Nakon aktivacije nisam posudio/la nijednu knjigu

15. Ako je Vaš odgovor *Nakon aktivacije nisam posudio nijednu knjigu*, ukratko navedite razlog _____

16. Navedite prednosti posudbe knjiga s iBiblosa (mogućnost odabira više odgovora)

- Dostupnost 24 sata dnevno
- Mogućnost čitanja na više različitih uređaja
- Tehničke prednosti čitanja na uređaju - prilagodba svjetline zaslona, veličine slova, pisanje bilježaka i sl.
- Ne naplaćuje se zakasnina
- Praktičnost
- Ostalo

17. Ako je odgovor na prethodno pitanje i "Ostalo", molim Vas navedite prednosti.

18. Navedite nedostatke posudbe s iBiblosa (mogućnost odabira više odgovora)

- Poteškoće s registracijom
- Poteškoće s instalacijom aplikacije/programa
- Poteškoće s preuzimanjem e-knjige s platforme
- Premalo dostupnih knjiga
- Nemogućnost rezervacije knjige
- Nema nedostataka
- Ostalo

19. Ako je odgovor na prethodno pitanje "Ostalo", molim Vas navedite nedostatke.

20. Čitate li radije e-knjige ili tiskane knjige

- e-knjiga
- Tiskana knjiga
- Oboje

21. Biste li voljeli čitati novine i časopise na iBilosu?

- Da
- Ne
- Ne znam

10.2. Popis grafikona

Grafikon 1. Podjela ispitanika prema spolu

Grafikon 2. Podjela ispitanika po dobnoj strukturi

Grafikon 3. Podjela ispitanika po stručnoj spremi

Grafikon 4. Način na koji su korisnici čuli za platformu iBiblos

Grafikon 5. Odgovori korisnika na koji su način čuli za platformu iBiblos.

Grafikon 6. Prikaz odgovora na pitanje kada su korisnici pristupili platformi – prije ili za vrijeme epidemije COVID-19

Grafikon 7. Prikaz uređaja koje korisnici koriste za čitanje e-knjiga

Grafikon 8. Prikaz e-čitača koje korisnici koriste za čitanje e-knjiga

Grafikon 9. Poteškoće prilikom aktivacije korisničkog računa

Grafikon 10. Prikaz poteškoća s kojima su se korisnici susretali prilikom aktivacije korisničkog računa

Grafikon 11. Poteškoće prilikom instalacije aplikacije/programa za čitanje e-knjiga

Grafikon 12. Prikaz poteškoća s kojima su se korisnici susretali prilikom instalacije aplikacije/programa za čitanje e-knjiga

Grafikon 13. Prikaz najčešće posuđivane literature na platformi iBiblos.

Grafikon 14. Prikaz učestalosti korištenja platforme iBiblos

Grafikon 15. Prikaz razloga zašto nisu ispitanici nakon aktivacije iBiblosa nisu posudili nijednu knjigu

Grafikon 16. Prednosti posudbe knjiga s platforme iBiblos

Grafikon 17. Ostale prednosti posudbe knjiga s iBiblosa

Grafikon 18. Nedostaci posudbe knjiga s platforme iBiblos

Grafikon 19. Ostali nedostaci posudbe knjiga s platforme iBiblos

Grafikon 20. Prikaz preferiranih oblika knjiga

Grafikon 21. Novine i časopisi na platformi iBiblos

<Digitalne platforme za posudbu e-knjiga u Hrvatskoj: osvrt na iBiblos>

Sažetak

Elektronička knjiga svakako je novi oblik knjige čiji je razvitak omogućio razvoj tehnologije. S obzirom na mali postotak e-knjiga u odnosu na cjelokupno izdavaštvo, možemo reći da je razvijanje ovih usluga u začecima, pogotovo što se tiče e-knjige u knjižnicama.

U radu ćemo se osvrnuti na teorijska polazišta o e-knjizi - definirat ćemo elektroničku knjigu, navesti njezine prednosti i nedostatke te na koji se način mogu vrednovati e-knjige. Govorit ćemo o e-posudbi i načinima e-posudbe kao i odnosu između knjižnica i nakladnika koji posluju s e-knjigom. Navest ćemo aktualne platforme koje posluju s e-knjigom u Hrvatskoj te ih ukratko opisati. E-knjiga polako ulazi u hrvatske knjižnice te je svakako bitno spomenuti pitanja autorskih prava, poslovanju i nabavi e-knjiga te upravljanju vlasničkim pravima.

Istraživački dio rada odnosi se na digitalnu platformu za posudbu e-knjiga iBiblos koja od kraja 2018. godine djeluje u narodnim knjižnicama Istarske županije. Istraživanje je provedeno nad aktivnim korisnicima iBiblosa u Grdskoj knjižnici i čitaonici Pula. Cilj istraživanja bio je steći sliku o tome koliko aktivni korisnici koriste platformu, koju literaturu najviše čitaju, ali i s kojim su se poteškoćama susreli prilikom aktivacije korisničkog računa ili aplikacije/programa za čitanje e-knjiga. Zatim željelo se saznati koje su po njima prednosti i nedostaci iBiblosa, koliko često uopće koriste platformu i je li im ona zamijenila tiskanu knjigu.

Ključne riječi: elektronička knjiga, e-posudba, digitalne platforme za posudbu e-knjiga, iBiblos

<Digital e-book lending platforms in Croatia: a review of iBiblos>

Summary

E-book is certainly a new form of book whose development has enabled the development of technology. Given the small percentage of e-books in relation to the entire publishing industry, we can say that the development of these services is in its infancy, especially since concerns e-books in libraries.

In this paper, we will look at the theoretical starting points of the e-book - we will define the e-book, list its advantages and disadvantages, and how e-books can be evaluated. We will talk about e-lending and ways of e-lending as well as the relationship between libraries and publishers who do business with e-books. We will list the current platforms that do business with e-books in Croatia and briefly describe them. The e-book is slowly entering Croatian libraries, so it is certainly important to mention the issues of copyright, business and procurement of e-books, and property rights management.

The research part of the paper refers to the digital platform for lending e-books iBiblos, which has been operating in the public libraries of the Istrian County since the end of 2018. The research was conducted on active iBiblos users in the Pula City Library. The aim of the research was to get a picture of how many active users use the platform, which literature they read the most, but also what difficulties they encountered when activating an account or application/program for reading e-books. Then they wanted to find out what are the advantages and disadvantages of iBiblos, how often they use the platform and whether it has replaced their printed book.

Key words: e-book, e-lending, digital e-book lending platforms, iBiblos